NATALEM SEXAGESIMUM QUARTUM

AUGUSTISSIMI ET POTENTISSIMI PRINCIPIS

AC DOMINI

GUILIELMI II.

ELECTORIS ET LANDGRAVII HASSIAE, MAGNI DUCIS FULDAE, PRINCIPIS HERSFELDIAE ETC.

LAETANTI PATRIAE SACRUM

AB

ACADEMIA MARBURGENSI

DIE XXVIII JULII MDCCCXL

ORATIONE

IN AUDITORIO MAJORI HABENDA CELEBRANDUM

INDICIT

CAROLUS FRIDERICUS HERMANN,

PH. D. AA. M. PHILOLOGIAE P. P. O. ET SEMINAR. PHILOL. DIRECTOR, BIBLIOTHECAE ACADEMICAE PRAEFECTUS SECUNDARIUS.

Inest disputatio de statu Lacedaemoniorum ante Lycurgum.

MARBURGI,

TYPIS ELWERTI ACADEMICIS. MDCCCXL.

I.

Notum est quod Herodotus tradit Lacedaemonios ante Lycurgum omnium fere Graecorum pessime de legibus constitutos fuisse atque hujus demum opera in meliorem statum transiisse [1]; quod si nihilominus quotquot in veterum Lacedaemoniorum res accuratius inquisiverunt viri docti paene omnes in ea re consentiunt, ut Lycurgum non tam novas leges excogitasse quam vetera Doriensium instituta revocasse et denuo sanxisse statuant [2], merito miramur, quomodo haec quae ipsius Lycurgi exemplo saluberrima fuisse appareat, adeo corrumpi atque in deterius abire potuerint ea aetate, qua in plerisque Graeciae civitatibus ne vestigium quidem earum turbarum quibus posterius conflictatae sunt exstet. Nec qui huic ipsi quaestioni solvendae operam dederunt, partim regum duplicitatem indeque natam imbecillitatem, partim plebis impotentiam victoria superbientis, partim varia incolarum genera Doriensibus admixta causati, ultra suspiciones et conjecturas satis interdum audaces pro-

1) Her. I. 65: τὸ δὲ ἔτι πρότερον τούτων καὶ κακονομώτατοι ἦσαν πάντων Ἑλλήνων κατά τε σφέας αὐτοὺς καὶ ξείνοισι ἀπρόσμικτοι· μετέβαλον δὲ ὧδε ἐς εὐνομίην κ. τ. λ.

2) Cf. Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 23, n. 10.

cesserunt [3]), is vero qui omnium maxime rei expediendae idoneus fuisset, eam leviter tantum et quasi praeteriens attigit [4]); nihil igitur supervacaneum aut ineptum acturi esse nobis videmur, si in faustissimis Augustissimi Principis natalitiis, qui et ipse has terras praeclaris legibus emendavit, de eo Lacedaemoniorum statu, qui ante Lycurgum fuerit, ipsisque legum lationis Lycurgeae causis paulo diligentius disputarimus. Hanc enim si summae sapientiae opus fuisse et unanimi vetustatis testimonio et ipsi diuturnitati plus quam humanae credimus [5]), non opinor sufficit, ut Lycurgum priscos gentis suae mores instaurasse dicamus, nisi simul doceamus, talem ejus temporis conditionem fuisse, ut illuc redire potius quam novas leges condere praestiterit, neque quisquam facile intelliget, quomodo instituta, quae quum natura et consuetudine genti propria essent, tam cito degenerassent, arte et auctoritate externa restabilita paene perennia reddi potuerint, nisi ex ipso rerum statu, qui tunc esset, aliquid certe firmamenti

---

3) Mitford Gesch. Griechenlands T. II, p. 297 sqq. Manso Sparta T. I, p. 66 sqq. Plass Vor- und Urgeschichte von Griechenland T. II, p. 86. Clavier hist. des prem. tems de la Grèce T. II, p. 134 sqq. Lachmann die spartan. Staatsverfassung p. 145 sqq. Cf. et Dr. Arnold on the Spartan constitution in Mus. philol. Cantabrig. T. II, p. 43.

4) Müller Dorier T. II, p. 16: *daraus folgt aber wieder, dass wenn Herodot die Spartiaten vor Lykurg als höchst anarchisch schildert, dies für uns nur so viel heissen kann, dass die ursprüngliche Verfassung durch äussere Verhältnisse und Umstände gestört und verwirrt war, bis sie Lykurgus wieder erneuerte und herstellte.*

5) Xenoph. republ. Lac. I. 2: *Λυκοῦργον μέντοι τὸν θέντα αὐτοῖς τοὺς νόμους, οἷς πειθόμενοι ηὐδαιμόνησαν, τοῦτον καὶ θαυμάζω καὶ εἰς τὰ ἔσχατα μάλα σοφὸν ἡγοῦμαι:* cf. Plat. epist. VIII, p. 354 B: *δυνατὸν δέ, ὡς ἔδειξεν ἔργῳ σοφὸς ἀνὴρ καὶ ἀγαθὸς Λυκοῦργος:* Cic. republ. III. 9: *Lycurgus autem ille legum optimarum et aequissimi juris inventor:* Tuscul. V, 3, pluraque in Lehrbuch cit. §. 23, n. 11 et 12.

acceperint: denique quanto magis constat jam inter Graecos fuisse, qui omnia, quae vulgo Lycurgi inventa haberentur, ad ipsos gentis conditores referrent [6]), eo minus haec ipsa recte existimari posse arbitramur, quin ad eadem illa gentis incunabula redeamus, eorumque memoriam quantum in vestigiorum tenuitate liceat resuscitemus. Ita autem hoc argumentum tractabimns, ut primum quidem quidquid ex aliis scriptoribus ad dijudicandam illustrandamque Herodoti narrationem repeti poterit strictim complexi pravae illius constitutionis indolem et naturam clarius cognoscamus, deinde vero origines ejus ex reliqua illorum temporum memoria cognatorumque populorum fortuna probabiliter explicare conemur, atque sic postremo ad eorum remediorum intellectum perveniamus, quibus Lycurgi sapientiam ad reficienda reipublicae fundamenta stabiliendamque civium suorum salutem uti consentaneum fuerit.

II.

Herodoti auctoritatem tuituris primum removendus est Isocratis locus, ubi ait Lacedaemonios sub finem belli Peloponnesiaci maris imperium adeptos brevi tempore ab ea reipublicae integritate descivisse, quam constet septingentorum annorum spatio nec periculis ullis neque calamitatibus conflictatam esse [7]); quem quum plerique

6) Strabo VIII, p. 366: *Ἑλλάνικος μὲν οὖν Εὐρυσθένη καὶ Προκλέα φησὶ διατάξαι τὴν πολιτείαν, Ἔφορος δ' ἐπιτιμᾷ φήσας Λυκούργου μὲν αὐτὸν μηδαμοῦ μεμνῆσθαι.* Longius etiam ascendit Pindarus Pyth. I. 120: *ἐθέλοντι δὲ Παμφύλου καὶ μὰν Ἡρακλειδᾶν ἔκγονοι ὄχθαις ὑπὸ Ταυγέτου ναίοντες αἰεὶ μένειν τεθμοῖσιν ἐν Αἰγιμίου Δωριεῖς:* cf. Müller Dor. T. II, p. 15.

7) Isocr. de Pace §. 95: *τὴν γὰρ πολιτείαν ἣν ἐν ἑπτακοσίοις ἔτεσιν οὐδεὶς οἶδεν οὔθ' ὑπὸ*

interpretes ad Lycurgeae constitutionis diuturnitatem retulissent [8]), rectissime nuper Clinto monuit hanc computationem reliquorum scriptorum numeros fere ducentis annis superaturam esse [9]) neque dubitari posse, quin orator rationes suas inde ab Heraclidarum reditu duxerit [10]); idem tamen verissime addidit, aliquid oratorio colori condonandum esse, praesertim quum externa potissimum reipublicae fortuna spectari videatur, quae nec hostium multitudine nec cladibus acceptis quidquid detrimenti passa sit [11]). Neque ipsum Isocratem internas illas turbas, quo Herodoti testimonium pertinet, aut ignorasse aut parvi fecisse proque falsis sprevisse alius locus luculentissime demonstrat, ubi ceteras quidem duas Doriensium partes, quibus Argos et Messene obtigerint, res suas simili cum reliquis Graecis modo administrasse narrat, tertiam autem partem, Lacedaemonios, ab iis, qui horum res accurate norint, tantis seditionibus laborasse tradi,

---

κινδύνων οὔθ' ὑπὸ συμφορῶν κινηθεῖσαν ταύτην ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ σαλεῦσαι καὶ λυθῆναι παρὰ μικρὸν ἐποίησε.

8) Praeter Hieron. Wolfium p. 535 cf. imprimis Coraës T. II, p. 138: *ἀπὸ Λυκούργου δηλονότι τοῦ συστήσαντος αὐτήν· καὶ σημειωτέα ἡ χρονολογία, καίπερ πολλὴν ἐχόντων τὴν ἀμφισβήτησιν τῶν χρόνων κ. τ. λ.*

9) Diodor. Sic. XV. 1: *Λακεδαιμόνιοι περὶ Λεῦκτρα παραδόξως ἡττηθέντες . . . ἀπέβαλον τὴν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίαν . . . διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν προγόνων διαφυλαχθεῖσαν ἔτη πλείω τῶν πεντηκοσίων.* Aelian. Var. Hist. XIII. 42: *Θηβαίους ἠνάγκασεν Ἐπαμεινώνδας τὴν Λακωνικὴν ῥυπολῆσαι πεντακοσίοις ἐνιαυτοῖς ἀδήωτον οὖσαν* etc. Cf. E. W. Fischer et A. Soetbeer griechische und römische Zeittafeln, Alton. 1840. 4, p. 33 sqq.

10) Clinton. Fast. Hell. T. II, p. V.

11) Ibid. p. VI: *we must make allowance for the colouring of an orator . . . and the expressions of the orator may perhaps be justified, as applied to the extern form o their constitution.*

quantas nulla praeterea Graeciae civitas experta sit, donec ii, qui plebem infra se positam judicarent, victoria reportata civitatem longe aliter atque illi fecissent constituerint [12]); quorum extrema quam vim habeant, postmodo videbimus; nunc etiam Isocratem subscriptorem potius quam adversarium Herodoto addidisse sufficiat. Difficilior causa est Strabonis, qui claris verbis tradit, Dorienses occupata Laconica vel ab initio sobrie et temperate egisse, postquam autem Lycurgo rempublicam permiserint, adeo reliquos omnes superasse, ut ad terrae marisque imperium pervenerint [13]); hunc enim constat quae de vetere Graeciae forma scripsit pleraque ex Ephoro sumsisse [14]), cujus summam in his fidem et diligentiam et ipse et ante ipsum Polybius maximis laudibus praedicarunt [15]). At enim vero hoc ipsum haud scio an depravata esse potius Strabonis verba arguat quam Herodoti fidem illius testimonio infringat; vix enim consentaneum est Isocratis discipulum Ephorum [16]) tam con-

---

12) **Panath. §. 177:** *οἱ μὲν Ἄργος λαχόντες καὶ Μεσσήνην παραπλησίως διῴκουν τὰ σφέτερ᾽ αὐτῶν τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι, τὸ δὲ τρίτον μέρος αὐτῶν, οὓς καλοῦμεν νῦν Λακεδαιμονίους, στασιάσαι μέν φασιν αὐτοὺς οἱ τἀκείνων ἀκριβοῦντες ὡς οὐδένας ἄλλους τῶν Ἑλλήνων, περιγενομένους δὲ τοὺς μεῖζον τοῦ πλήθους φρονοῦντας οὐδὲν τῶν αὐτῶν βουλεύσασθαι περὶ τῶν συμβεβηκότων τοῖς τοιαῦτα διαπεπραγμένοις κ. τ. λ.*

13) **Strabo VIII, p. 365:** *οἱ δὲ κατασχόντες τὴν Λακωνικὴν καὶ καταρχὰς μὲν ἐσωφρόνουν, ἐπεὶ δὲ Λυκούργῳ τὴν πολιτείαν ἐπέτρεψαν, τοσοῦτον ὑπερεβάλλοντο τοὺς ἄλλους κ. τ. λ.*

14) **Cf. Heeren de fontibus geogr. Strab. in comm. Gotting. rec. T. V (1823) Cl. hist. et phil. p. 126 sqq.**

15) **Strabo IX, p. 422:** *Ἔφορος δ᾽ ᾧ τὸ πλεῖστον χρώμεθα διὰ τὴν περὶ ταῦτα ἐπιμέλειαν, καθάπερ καὶ Πολύβιος μαρτυρῶν τυγχάνει, ἀνὴρ ἀξιόλογος*: **cf. eund. X, p. 465 et Polyb. exc. Vat. XII. 30:** *ὁ γὰρ Ἔφορος παρ᾽ ὅλην τὴν πραγματείαν θαυμάσιος ὢν καὶ κατὰ τὴν φράσιν καὶ κατὰ τὸν χειρισμὸν καὶ κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῶν λημμάτων κ. τ. λ.*

16) **Cicero de orat. II, 10; cf. Marx ad Ephori fragmenta p. 14 sqq.**

traria magistro suo tradidisse, utque ceterorum scriptorum testimonia etiamnunc mittamus, ex eodem Ephoro Strabo paulo inferius narrat Eurysthenem et Proclem, primos Lacedaemoniorum reges, omnibus honoribus, quibus alias gentium conditores affici soleant, apud suos caruisse, quia peregrinis hominibus in civitatem recipiendis potestatem suam immodice auxerint [17], id quod profecto neutiquam *σωφρονούντων* erat; quae quum ita sint, utique videndum erit, ne Strabonis verba, quod in eodem illo libro saepius apparet, corrupta et mutila ad nos pervenerint atque ita demum integritatem suam recuperent, ut levibus sane neque insolitis mutationibus [18] scribamus: *τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν οὐκ ἐσωφρόνουν, ἐπεὶ δὲ Λυκούργῳ τὴν πολιτείαν ἐπέτρεψαν κ. τ. λ.* Nam quod aliis visum est *σωφρονεῖν* apud Strabonem ad eam moderationem spectare, qua Lacedaemonii ante Lycurgum suis finibus contenti nullam aliorum populorum dominationem expetiverint [19], quamquam vocabulo convenit [20], tamen

17) Strabo VIII, p. 366: *Ἔφορος δὲ ἐπιτιμᾷ φήσας . . . ἐκείνοις δὲ καίπερ οἰκισταῖς γενομένοις μηδὲ τοῦτο δεδόσθαι ὥστε τοὺς ἀπ' αὐτῶν τοὺς μὲν Εὐρυσθενίδας, τοὺς δὲ Προκλείδας καλεῖσθαι· οὐδ' ἀρχηγέτας νομισθῆναι, ὅπερ πᾶσιν ἀποδίδοται τοῖς οἰκισταῖς . . . καὶ αἰτίαν τούτου λέγει ὅτι ἐπήλυδας ἀνθρώπους δεξάμενος δι' ἐκείνων ἐδυνάστευσε.*

18) Omissae per librariorum incuriam negationis exempla contuli in spec. crit. ad Plutarch. de superst. p. 46, quibus accedant duo ex Proclo et Olympiod. ad Plat. Alcib. I, p. 148 et II, p. 66 ed. Creuzeri. De confusione articuli cum partic. *καὶ* pluribus egi ad Lucian. de hist. conscr. p. 319; alia praebent Hermann. ad schol. Aristoph. Nubb. v. 1165, Grauert. de Aesopo p. 71; Reisig. enarr. Oedip. Colon. p. XXII, Schubart. ad Pausan. VIII. 52. 4 etc.

19) Sic v. c. Groskurdius in interpr. german. Berol. 1831. 8; T. II, p. 69: *die neuen Besitzer Lakonike's lebten Anfangs anspruchslos;* quem tamen et ipsum consentaneum est certe *τὸ κατ' ἀρχὰς* legisse.

20) Siquidem *σωφρονεῖν* idem est quod *τὸ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν* (Plat. Charmid. p. 161 B;

nescio quomodo abhorret a scriptoris sententia, qui quum alibi satis honorifice de Lycurgo loquatur [21]), nunc eandem virtutem hujus opera dedidicisse Spartanos argueret, quae vulgo ipsis ejus legibus sancita saluberrimisque institutis propagata esse dicitur [22]). Ut tamen geographus erraverit vel minus accurate scripserit, certe non desunt quae Herodoti historiam non modo confirment, verum etiam in clariore luce ponant. Quorum primum est Thucydidis testimonium, qui hoc ipso nomine Spartam praedicat, quod omnium quarum memoria exstet civitatum longissimas seditiones passa tamen quadringentis amplius annis praeclaris legibus utatur [23]), neque illud obstat, quod contra Aristotelis auctoritatem, qui Charilai regnum tyrannidem appellat [24]), Lacedaemonios unquam tyranno paruisse negat. Nimirum Thucydides ex vulgari sermonis usu tyrannos appellat, qui nulla regia stirpe oriundi nec jure ad imperium vocati in libera civitate dominatum populi arripuerint [25]); Aristoteles autem

---

Tim. 72 A) eoque nomine *τῷ πολυπραγμονεῖν* opponitur; cf. Lobeck. ad Phrynich. p. 441 nosque in Gesch. u. System d. platon. Philos. T. I, p. 610.

21) Strabo X, p. 482; XVI, p. 762.

22) Thucyd. I. 68; Polyb. VI. 48; Plutarch. V. Lycurg. c. 5; comp. Lycurg. et Num. c. 1.

23) Thucyd. I. 18: *ἡ γὰρ Λακεδαίμων, μετὰ τὴν κτίσιν τῶν νῦν αὐτὴν ἐνοικούντων Δωριέων, ἐπὶ πλεῖστον ὧν ἴσμεν χρόνον στασιάσασα, ὅμως ἐκ παλαιτάτου καὶ εὐνομήθη καὶ ἀεὶ ἀτυράννευτος ἦν· ἔτη γάρ ἐστι μάλιστα τετρακόσια καὶ ὀλίγῳ πλείω ἐς τὴν τελευτὴν τοῦδε τοῦ πολέμου, ἀφ᾽ οὗ Λακεδαιμόνιοι τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ χρῶνται κ. τ. λ.*

24) Aristot. Politic. V. 10. 3: *ἀλλὰ μεταβάλλει καὶ εἰς τυραννίδα τυραννὶς . . . καὶ εἰς ἀριστοκρατίαν, ὥσπερ ἡ Χαριλάου ἐν Λακεδαίμονι.*

25) Cornel. Nep. Miltiad. c. 8: *omnes autem et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est;* cf. Lehrbuch cit. §. 63 sqq.

philosophica severitate etiam regem legitime natum, ubi jus fasque violaverit moresque majorem et terminos potestati suae legitime constitutos migraverit, ad tyranni conditionem detrudit [26]; quo vocabulo si vel Phidonem Argivum appellavit, qui nihil aliud in se commisit, nisi ut quidquid auctor generis Hercules subegisse ferretur, denuo sibi subjicere communibusque vinculis conjungere conaretur [27], nihil mirum est eum idem in Charilaum contulisse, quem etiam alibi legimus potestate sua adeo abusum esse, ut plurima licentia Lacedaemonem obtineret [28]. Atque hoc profecto maximi momenti est ad Herodoti narrationem illustrandam, quod audimus ipsum Lycurgi pupillum, quo ille rege mox rem publicam ordinavit [29], illegitimam ac nimiam potentiam prae se tulisse; neque tamen unius tantum hanc culpam fuisse, sed altius repetendam esse et inde apparet, quod ipsum Charilai ingenium mite fuisse dicitur, ut

---

26) Aristot. Politic. III. 5. 4: *ἡ μὲν γὰρ τυραννίς ἐστι μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τοῦ μοναρχοῦντος*: IV. 8. 3: *τοιαύτην δ' ἀναγκαῖον τυραννίδα εἶναι τὴν μοναρχίαν, ἥτις ἀνυπεύθυνος ἄρχει τῶν ὁμοίων καὶ βελτιόνων πάντων πρὸς τὸ ἑαυτῆς ξυμφέρον, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων*: inque primis V. 8. 2: *αἱ μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν τῶν τυραννίδων, ἤδη τῶν πόλεων αὐξημένων· αἱ δὲ πρὸ τούτων ἔκ τε τῶν βασιλέων παρεκβαινόντων τὰ πάτρια καὶ δεσποτικωτέρας ἀρχῆς ὀρεγομένων κ. τ. λ.*

27) Ibid. V. 8. 3: *οἷον Φείδων μὲν περὶ Ἄργος καὶ ἕτεροι τύραννοι κατέστησαν βασιλείας ὑπαρχούσης*: cf. Lehrbuch cit. §. 33.

28) Heracl. Pont. rerump. fragm. c. 2 de Lycurgo agens: *καταλαβὼν δέ*, inquit, *πολλὴν ἀνομίαν ἐν τῇ πατρίδι καὶ τὸν Χάριλλον τυραννικῶς ἄρχοντα μετέστησε.* De formae differentia in nomine *Χαρίλαος* et *Χάριλλος* cf. Ebert. *Σικελ.* p. 91 sqq.

29) Nam quod Labotam appellat Herodotus, qui ex altera domo natus fere centum annis ante regnaverat, non minorem errorem esse, quam quod Dionys. Hal. II. 49 Eunomum, certatim viri docti annotarunt; cf. Müller. Dor. T. I, p. 132 et Clinton. Fast. Hell. T. I, p. 144.

quidquid tyrannici haberet, a majoribus potius accepisse videatur [30]), et quod claris verbis Plato testatur eodem tempore Argivorum Messeniorumque reges, spretis quae voce et jurejurando plebi polliciti essent, plus quam leges valere voluisse, eoque facto discordiam, quae quum summa stultitia esset, ipsis sapientia videretur, omnes illas res publicas improbitate atque inhumanitate pervertisse [31]); quibus ubi adjunxerimus, quod superius not. 17 ex Ephoro commemoravimus, jam primos Lacedaemoniorum reges peregrinis in civitatem recipiendis civium animos a se abalienasse, sat opinor apparet, quo jure veteres scriptores non solum maximas sed etiam diuturnas turbas Lacedaemonios a principio usque ad Lycurgum exercuisse tradant. Quanquam enim his Plato ait geminam regum stirpem quasi divinitus datam esse ad violentiam dominationis temperandam [32]), ipse tamen concedit etiam Lycurgum ferventem et velut exaestuantem (φλεγμαίνουσαν) civitatem invenisse, ac si vel maxime concedamus, quod et aliis argumentis, quo inferius redibimus, et clarissimo Plutarchi testimonio confirmatur [33]), reliquas quoque Doriensium

30) Plutarch. V. Lycurg. c. 5: *φύσει πρᾷος ὤν*: cf. Müller. p. 138.

31) Plat. legg. III, p. 691 A: *οὐκοῦν δῆλον ὡς πρῶτον τοῦτο οἱ τότε βασιλεῖς ἔσχον, τὸ πλεονεκτεῖν τῶν τεθέντων νόμων, καὶ ὃ λόγῳ καὶ ὅρκῳ ἐπήνεσαν οὐ ξυνεφώνησαν αὑτοῖς, ἀλλ' ἡ διαφωνία, ὡς ἡμεῖς φαμέν, οὖσα ἀμαθία μεγίστη, δοκοῦσα δὲ σοφία, πάντ' ἐκεῖνα διὰ πλημμέλειαν καὶ ἀμουσίαν τὴν πικρὰν διέφθειρεν.*

32) Ibid. p. 691 D: *θεὸς οἶμαι κηδόμενος ὑμῶν τις, ὃς τὰ μέλλοντα προορῶν δίδυμον ὑμῖν φυτεύσας τὴν τῶν βασιλέων γένεσιν ἐκ μονογενοῦς εἰς τὸ μέτριον μᾶλλον συνέστειλε.*

33) Plut. Lycurg. c. 7: *οἱ τῶν ἴσων ἀπ' ἀρχῆς τετυχηκότες, ἐν δὲ τῷ κλήρῳ καὶ πλέον ἔχειν ἐκείνων δόξαντες, οὐκ ἐπὶ πολὺν χρόνον εὐδαιμόνησαν, ἀλλ' ὕβρει μὲν τῶν βασιλέων, οὐκ εὐπειθείᾳ δὲ τῶν ὄχλων τὰ καθεστῶτα συνταράξαντες ἔδειξαν κ. τ. λ.*

res publicas, quas in Peloponneso constituissent, magnos motus expertas esse, hi ipsi eo tantum valebunt, ut Laconicarum illarum turbarum originem et naturam mutua comparatione declarent [34]), tantumque abest, ut verisimile sit ceteros illos scriptores propter Lycurgeae aetatis conversionem anteriorum temporum pravitatem nimis extulisse, ut Platonem suspicemur posteriorem illam Spartanorum astutiam, qua regum discordiam rei publicae salutarem arbitrabautur [35]), ad priorem aetatem retulisse, qua potius consentaneum erat binos reges, si inter se consentirent, regiam potestatem ultra modum augere, discordes vero novam semper seditionibus materiam suppeditare. Neque aliter sese rem habuisse omnium clarissime idem Plutarchus memoriae prodidit, ubi ipsius illius moris mentione injecta, quo Lacedaemonii non a primis regibus Eurysthene et Procle sed ab Agide et Eurypontе regiarum stirpium nomina repetierunt, primum ait Eurypontem de nimia potestate aliquid remisisse plebique adulari et gratum facere coepisse, atque ex hac remissione plebe quidem ferociente, regibus autem sequentibus partim violentia multitudinem irritantibus, partim gratia aut imbecillitate cedentibus, confusionem et petulantiam per multum temporis Spartam occupasse, adeo ut ipse Lycurgi pater Eunomus aliquando in turba, dum certantes dirimere studeret, cultro coquinario ictus occubuerit [36]); qua in narratione licet sint quae scriptor ipse potius

34) Cf. quae disputavimus in Annal. crit. Berol. 1837. T. II, p. 258 sqq.

35) Aristot. Politic. II. 6. 20: *σωτηρίαν ἐνόμιζον τῇ πόλει εἶναι τὸ στασιάζειν τοὺς βασιλεῖς.*

36) Plutarch. V. Lycurg. c. 2: *ὅτι δοκεῖ πρῶτος Εὐρυπῶν τὸ ἄγαν μοναρχικὸν ἀνεῖναι τῆς βασιλείας, δημαγωγῶν καὶ χαριζόμενος τοῖς πολλοῖς κ. τ. λ.* Cf. Lehrbuch cit. §. 23, not. 4.

amplificandae rei causa adjecisse quam a vetustis auctoribus ita accepisse videatur, illud tamen inde lucrabimur, ut non solum novus testis Herodoto de turbis veterum Lacedaemoniorum accedat, verum etiam perspicue intelligamus causas harum turbarum in ea ratione positas fuisse, quae inter reges et populum intercederet; hanc igitur jam clarius examinari opus erit, ut et quomodo turbari potuerit appareat et ad ipsam turbarum explicationem via muniatur.

III.

Dudum significavi [37]) non meliorem viam inveniri ad elementa rei publicae Laconicae recte existimanda, quam si ad Homericae aetatis condicionem respexerimus, cujus imaginem haud scio an nulla magis inter historici temporis civitates repraesentet, neque ea re deterreor, quod Megillus Laco apud Platonem [38]) Ionicam potius quam Doricam vitam apud Homerum describi ait; hoc enim ad privatos tantum mores inque primis Odysseam spectat, quam ipsam multi intellexerunt serioris aetatis speciem molliorem ac mansuetiorem referre [39]); Iliadis autem disciplinam militarem nostro jure, opinor, cum pristina illa vita castrensi comparabimus, quam Dorienses usque ad Peloponnesi occupationem degisse consentaneum

---

37) Lehrbuch cit. praef. ed. I, p. XI.

38) Legg. III, p. 689 C: *ἡμεῖς δ' αὖ χρώμεθα μὲν καί ἔοικέ γε κρατεῖν τῶν τοιούτων ποιητῶν, οὐ μέντοι Λακωνικόν γε ἀλλά τινα μᾶλλον Ἰωνικὸν βίον διεξέρχεται ἑκάστοτε.*

39) Cf. Nitzsch. in Allg. Encykl. d. Künste u. Wissensch. Sect. III, T. I, p. 405; Welcker. ep. Cykl. p. 295; Payne-Knight. prolegg. ad Homerum p. 38–42; Gruppii Ariadne p. 662; Petersen in Hall. A. L. Z. 1838, E. bl. N. 37, p. 295.

est [40]), neque intelligeremus, quomodo aut Lycurgus carmina Homerica Spartam transtulerit [41]), aut posteriori tempore quicunque Graecorum instituta ad priscam simplicitatem revocare studerent, in Spartam potissimum oculos conjecerint [42]), nisi hanc omnium minime ab heroicae antiquitatis indole recessisse judicarent. Illud tantum discriminis, si quis objecerit, inter utrumque genus obtinere concesserim, ut Achivi Homerici per aliquantum modo temporis, donec hostem profligassent, parco illo duroque victu usi sint, Dorienses autem, quibus per multa saecula migrandum perpetuisque pugnis novas semper sedes quaerendum fuisset, eandem vitam adeo in succum et sanguinem converterint, ut et feminae pariter cum maribus ad eam instituerentur, et universus populus, quod idem postea Lycurgus instauravit, ne pacato quidem tempore castrenses ritus atque una coenandi consuetudinem deponeret [43]); attamen id nostra quidem nihil refert, qui hoc solum quaerimus, ut Homericorum carminum

---

40) *Ἔθνος πουλυπλάνητον κάρτα*, Herodot. I. 56.

41) Plut. V. Lycurg. c. 4: *ἐκεῖ δὲ καὶ τοῖς Ὁμήρου ποιήμασιν ἐντυχὼν πρῶτον ὡς ἔοικε . . καὶ κατιδὼν ἐν αὐτοῖς τῆς πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀκρασίαν διατριβῆς τὸ πολιτικὸν καὶ παιδευτικὸν οὐκ ἐλάττονος ἄξιον σπουδῆς ἀναμεμιγμένον ἐγράψατο προθύμως καὶ συνήγαγεν ὡς δεῦρο κομιῶν*: cf. Aelian. Var. Hist. XIII. 14 quosque laudavi in Lehrbuch cit. §. 26, n. 14.

42) Xenoph Mem. Socr. III. 5. 14; cf. Plat. Lach. p. 288 D: *τῷ ὄντι ζῆν ἡρμοσμένος αὐτὸς αὑτοῦ τὸν βίον σύμφωνον τοῖς λόγοις πρὸς τὰ ἔργα ἀτεχνῶς δωριστί . . ἥπερ μόνη Ἑλληνική ἐστιν ἁρμονία.*

43) Isocr. Archid. §. 81: *τῶν Ἑλλήνων διενηνόχαμεν οὐ τῷ μεγέθει τῆς πόλεως οὐδὲ τῷ πλήθει τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅτι τὴν πολιτείαν ὁμοίαν κατεστησάμεθα στρατοπέδῳ καλῶς διοικουμένῳ καὶ πειθαρχεῖν ἐθέλοντι τοῖς ἄρχουσι*: cf. Xenoph. Rep. Lac. V. 2: *Λυκοῦργος τοίνυν παραλαβὼν τοὺς Σπαρτιάτας ὥσπερ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας οἴκοι σκηνοῦντας . . εἰς τὸ φανερὸν ἐξήγαγε τὰ συσκήνια*, hoc est *συσσίτια*, sicuti contra apud Aristoph. Vesp. 577 *σύσσιτοι* iidem qui *σύσκηνοι*. Adde Plat. Republ. III, p. 416 E.

comparatione aliquid de ea ratione colligamus, quam ante Lycurgum inter reges Lacedaemoniorum et populum intercessisse verisimile sit, eoque facto etiam reliquam priscarum illarum rerum publicarum fortunam ad explicandas turbas conferamus, unde hujus legum lationis necessitatem prodiisse audimus. Neque ea, quae Lycurgum regibus reliquisse potius quam concessisse legimus [44]), ab iis aliena sunt, quae priscorum regum in universum propria et peculiaria fuisse traduntur; quorum quum triplex potissimum munus fuisse Aristoteles narret, ut et belli duces essent et judicia exercerent et res sacras procurarent [45]), eodem exemplo Spartanorum reges primum quidem militare imperium nullis fere finibus adstrictum etiam posterius gerebant [46]), deinde sacerdotiis duobus Jovis Lacedaemonis et Caelestis fungebantur et singulis mensibus Apollini sacra publice faciebant [47]), quaeque aliis in civitatibus ad ipsos sacerdotes redibant, hostiarum omnium pelles accipiebant [48]); jus denique non modo

44) Cf Müller. Dor. T. II, p. 97 sqq. Schömann. antiqu. jur. publ. Graec. p. 124 sqq.

45) Aristot. Pol. III. 9. 7 et 10. 1: *στρατηγὸς γὰρ ἦν καὶ δικαστὴς ὁ βασιλεὺς καὶ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς κύριος*: cf. Stob. serm. XLVIII. 61 et C. J. Helbigii librum: die sittlichen Zustände des griechischen Heldenalters, Lips. 1839. 8, p. 60.

46) Herod. VI. 56: *καὶ πόλεμόν γε ἐκφέρειν ἐπ' ἣν ἂν βούλωνται χώρην, τούτου δὲ μηδένα εἶναι Σπαρτιητέων διακωλυτήν, εἰ δὲ μή, αὐτὸν ἐν τῷ ἄγεϊ ἐνέχεσθαι*: cf. Xenoph. Rep. Lac. XIII. 1 et XV. 2.

47) Herod. ibidem: *γέρεα δὲ δὴ τάδε τοῖσι βασιλεῦσι Σπαρτιῆται δεδώκασι, ἱρωσύνας δύο, Διός τε Λακεδαίμονος καὶ Διὸς Οὐρανίου*: adde c. 57: *νεομηνίας δὲ ἀνὰ πάσας καὶ ἑβδόμας ἱσταμένου τοῦ μηνὸς δίδοσθαι ἐκ τοῦ δημοσίου ἱρήϊον τέλειον ἑκατέρῳ ἐς Ἀπόλλωνος*, inque universum Xenoph. Rep. Lac. XV. 2: *ἔθηκε γὰρ θύειν μὲν βασιλέα πρὸς τῆς πόλεως τὰ δημόσια ἅπαντα ὡς ἀπὸ τοῦ θεοῦ ὄντα κ. τ. λ.*

48) Cf. Boeckh. Staatsh. d. Ath. T. II, p. 249; C. Inscr. T. I, p. 251; Ind. lectt. Berol. 1835-36, p. 6.

ipsi etiam posterius de rebus ad hereditates familiarumque propagationem pertinentibus dicebant [49]), verum etiam ephoros, qui de ceteris causis privatis et civilibus judicabant [50]), quasi sui vicarios constituebant [51]), neque dubitari potest quin, antequam Lycurgus summam rerum ad senatum transtulisset, capitalium quoque causarum cognitio, quam ille senatoribus tradidit, eodem jure quo apud reliquas gentes antiquissimas [52]) penes reges fuerit. Quid quod ipse senatus, in quo jure meritoque summum Lycurgi meritum cardoque rei publicae ab illo constitutae ponitur [53]), non ipsius demum ingenio excogitatus neque ex sola Creta repetitus erat, sed nomine pariter et officio nos ad illa senum et principum consilia remittit, quorum usu et auctoritate jam heroicae aetatis reges tam in judiciis habendis quam in aliis rebus gravissimis administrandis adjutos esse constat [54]); plebis autem Spartanae ne posteriori quidem tempore multo majores partes in gerenda re publica fuisse videntur, quam concionum Homericarum [55]), quibuscum Spartanorum *ἐκκλησίαι* et illud

49) Herod. l. c. 57: *δικάζειν δὲ μούνους τοὺς βασιλῆας τοσάδε μοῦνα· πατρούχου τε παρθένου πέρι, ἐς τὸν ἱκνέεται ἔχειν, ἢν μή περ ὁ πατὴρ αὐτὴν ἐγγυήσῃ, καὶ ἤν τις θετὸν παῖδα ποιέεσθαι ἐθέλῃ.*

50) Aristot. Pol. III. 1. 7.

51) Plut. apophth. Lacc. T. VIII, p. 197: *διά τί οἱ ἔφοροι τοῖς βασιλεῦσιν οὐχ ὑπεξανίστανται καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν βασιλέων καθιστάμενοι;* cf. V. Cleom. c. 10: *τοὺς βασιλεῖς διὰ τὰς στρατείας ἀσχόλους ὄντας αὐτοὺς πρὸς τὸ κρίνειν αἱρεῖσθαί τινας ἐκ τῶν φίλων καὶ ἀπολείπειν τοῖς πολίταις ἀνθ' ἑαυτῶν, ἐφόρους προσαγορευθέντας, πρῶτον ὑπηρέτας τῶν βασιλέων ὄντας κ. τ. λ.*

52) Cf. Rubino Unters. üb. röm. Verfassung, Cass. 1839. 8, T. I, p. 474.

53) Plat. legg. III, p. 692 A; Plut. V. Lycurg. c. 5.

54) *Γέροντες βουλευταί*, Iliad. VI. 113; cf. II. 404 pluraque apud Terpstram antiqu. Homer. p. 64, Schömann. antiqu. jur. publ. p. 68, Helbigium l. c. p. 64. etc.

55) Cf. Lehrbuch cit. §. 55, n. 14 et Helbig. p. 68 sq.

commune habent, quod non in suffragia mittuntur sed clamore et strepitu sententias suas declarant [56]), neque oratores aliunde nisi ex magistratuum numero prodeuntes videmus, reliqua multitudo ad audiendum tantum non ad deliberandum convocatur [57]); quod etsi Lycurgus etiam populi jura, ut inferius videbimus, certioribus finibus descripsit, quaeque prius more tantum et consuetudine recepta fuerant, lege et pactione confirmavit, ante illum certe hujus quoque condicionis imaginem ex nullo potiori fonte quam ex communi Homericae aetatis forma hauriemus [58]). Atqui nec regum constat illa aetate eam potestatem fuisse, ut omnia ex arbitrio suo gerere populoque quidquid animus ferret imperare impune possent: qui quum imperium divinitus accepisse crederentur [59]), ipsi quasi a divina sua origine degenerare videbantur, nisi prisca jura moresque majorum, quos vel posterior aetas velut coelitus traditos scripta lege sanctius colebat [60]), religiose servarent, tantumque aberat ut quidquid populi esset in ipsorum usus converti liceret, ut hac potissimum re hereditaria regna ab illegitimis tyrannorum dominationibus distinguan-

56) Thuc. I. 87: *κρίνουσι γὰρ βοῇ καὶ οὐ ψήφῳ*: cf. Iliad. II. 333: *ὣς ἔφατ᾽ Ἀργεῖοι δὲ μέγ᾽ ἴαχον . . μῦθον ἐπαινήσαντες Ὀδυσσῆος θείοιο.*

57) Cf. Lehrbuch §. 25, n. 5 et Schömannum de eccl. Lacedaemoniorum, Gryphisw. 1836. 4.

58) Egregie Müllerus Dor. II, p 9: *aber bei allem Unterschiede der Stämme, aus denen das griechische Volk bestand, gab es doch in der Entwickelungsgeschichte der griechischen Verfassungen einen* g e m e i n s a m e n *Gang, der auch auf solche, welche frühere Momente mit Anhänglichkeit zum Alten festhielten, einen gewissen Einfluss übte* etc.

59) Hinc *διοτρεφέες, διογενέες, δῖοι*: cf. Nitzsch ad Odyss. I, p. 189.

60) Cf. Lehrbuch cit. §. 5, n. 12 et Dissenii kleine Schriften, Gott. 1839. 8, p.163 sqq.

tur, quod illorum certa et rata praemia atque honores fuerint [61]), denique vel in summo populi obsequio malus rumor et infamia apud multitudinem ab optimo principe maxime extimescebatur [62]), superbia autem, quae sola sibi quantum satis esset sapere videretur, vel legitimo regi, ut Charilao vidimus, in tyrannidis opprobrium abibat; his igitur comprehensis jam nunc apparet, quomodo Spartae quoque aliquando accidere potuerit, quod in plerisque Graeciae civitatibus usu venisse constat [63]), ut turbatis finibus, quibus regum et populi jura prisco more continebantur, aut communis omnium libertas aut potestas regia in discrimen adduceretur, neque quidquam ad hanc rem propius intelligendam superest, nisi ut singularem illam condicionem persequamur, quo civitatem eo quo diximus modo constitutam per fortunam bellicam et occupationem Peloponnesi adductam esse aut certis veterum testimoniis aut ipsa rei natura colli-

---

61) Thucyd. I. 13: *πρότερον δὲ ἦσαν ἐπὶ ῥητοῖς γέρασι πατρικαὶ βασιλεῖαι*: cf. Diog. L. I. 53: *ὁποῖα καὶ τοῖς πρὶν βασιλεῦσιν ἦν τὰ ῥητὰ γέρα*, pluraque apud Platnerum de notion. juris et justitiae ex Homeri et Hesiodi carminibus, Marb. 1819. p. 93–102, imprimis autem Aristot. Politic. III, 10. 1: *μία μὲν (βασιλεία) ἡ περὶ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους· αὕτη δ' ἦν ἑκόντων μέν, ἐπὶ τισι δὲ ὡρισμένοις*, geminumque locum Dionys. Hal. V. 74, ubi hoc ipsum genus ad Lacedaemoniorum rempublicam transfertur: *καὶ μέχρι πολλοῦ διέμειναν ἐπὶ ῥητοῖς τισιν αἱ βασιλεῖαι διοικούμεναι, ὥςπερ ἡ Λακεδαιμονίων.*

62) Nitzsch ad Odyss. T. II, p. 125: *die Scheu vor übeler Nachrede ist die grösste moralische Macht, welche die homerische Menschenwelt anerkennt; sie hält mehr als Scheu vor den Göttern auch von schwerem Frevel ab* etc.

63) Aristot. Pol. V. 8. 22: *φθείρεται δὲ βασιλεία κατὰ δύο τρόπους, ἕνα μὲν στασιασάντων τῶν μετεχόντων τῆς βασιλείας, ἄλλον δὲ τρόπον τυραννικώτερον πειρωμένων διοικεῖν, ὅταν εἶναι κύριοι πλειόνων ἀξιῶσι καὶ παρὰ τὸν νόμον*: cf. Dionys. Hal. V. 74: *ἀρξαμένων δέ τινων ἐν ταῖς ἐξουσίαις πλημμελεῖν καὶ νόμοις μὲν ὀλίγα χρωμένων, ταῖς δ' αὐτῶν γνώμαις τὰ πολλὰ διοικούντων, δυσχεράναντες ὅλον τὸ πρᾶγμα οἱ πολλοὶ κατέλυσαν μὲν τὰς βασιλείας κ. τ. λ.*

gamus. Et illud quidem, quod jam pridem ad vindicandam illustrandamque agrorum divisionem a Lycurgo factam adhibuimus [64]), nunc praetereuntes tantum attingimus consentaneum fuisse, ut statim ab initio pares singulis agrorum portiones assignarentur [65]), quas qui eo usque incoluissent veteres sive Achaei sive Leleges [66]), in servitutem redacti eosdem agros pro novis dominis colere horumque necessitatibus ex illorum proventu subvenire cogebantur; gravior vero quaestio est de liberis occupatae terrae incolis, quos quum vulgo narrent [67]) voluntarii obsequii hoc praemium tulisse, ut tributo imposito et aliqua juris parte demta ceteroquin suis moribus viverent Spartanorumque imperium in re militari tantum aliisque certis muneribus paterentur [68]), id ipsum alii Ephorum secuti Agide demum

64) In disp. de causis turbatae apud Lacedd. agrorum aequal. p. 21; cf. Jahrbb. f. wissensch. Kritik 1837. T. II, p. 256.

65) Plat. legg. III, p. 684 E: *οὐκ ἦν τοῖς νομοθέταις ἡ μεγίστη τῶν μέμψεων, ἰσότητα αὐτοῖς τινὰ κατασκευάζουσι τῆς οὐσίας, ἥπερ ἐν ἄλλαις νομοθετουμέναις πόλεσι πολλαῖς γίγνεται . . . τοῖς δὲ δὴ Δωριεῦσι καὶ ταῦθ' οὕτως ὑπῆρχε καλῶς καὶ ἀνεμεσήτως γῆν τε ἀναμφισβητήτως διανέμεσθαι καὶ χρέα μεγάλα καὶ παλαιὰ οὐκ ἦν*: cf. V, p. 736 D et disp de vestig. instit. vett. per Plat. legg indagandis p. 27, ubi etiam Lachmanni levitati occurri, qui in libro: die spartan. Staatsv. in ihrer Entwickelung etc. Vratisl. 1836. 8, p. 170 illum locum in contrariam sententiam detorserat.

66) Cf. Lewis in Philol. Mus. Cantabr. T. II, p. 45: *it is moreover highly probable, that the Helots of the Spartans were formed partly of a slave population which had tilled the lands of the Achaeans, and merely changed masters, partly of a portion of these same Achaeans, who had resisted the Spartans, and who from being taken with arms in their hands, were called εἵλωτες or prisoners* etc.

67) Barthel. voy. d'Anach. ch. 42, T. IV, p. 60: *les villes qui consentirent à cet arrangement, conservèrent leur liberté; celle de Helos résista, et bientôt forcée de céder, elle vit ses habitans prèsque reduits à la condition d'esclaves;* cf. Wachsmuth. hellen. Alterthumskunde T. I, P. 1, p. 217: *milderes Loos erlangten die minder starr gegenstrebenden.*

68) Cf. Lehrbuch cit. §. 19 et Schömann. antiqu. jur. publ. p. 113.

3*

rege factum esse tradunt, quum amissa immunitate, qua initio pari cum Doriensibus jure usi essent, Helotibusque vi et armis ad obsequium coactis, hi sponte sua jugum subiissent [69]), alii vero statim a principio illos in servitutem redactos, hos foedere et pactione in fidem receptos esse volunt [70]), neque negari potest in vulgari narratione, qualem Strabo servavit, multa inesse quae et inter se et cum aliis veterum testimoniis insigniter pugnare videantur [71]). Nam ut mittam Helotum nomen ab initio omnibus priscis incolis commune fuisse dici, quod plerique veteres a capta demum urbe rebelli ad reliquos servilis condicionis homines translatum ajunt [72]), ipsam

---

69) **Strabo VIII, p. 364:** *φησὶ δ' Ἔφορος καὶ τοὺς κατασχόντας τὴν Λακωνικὴν Ἡρακλείδας, Εὐρυσθένη τε καὶ Προκλῆ, διελεῖν εἰς ἓξ μέρη καὶ πολίσαι τὴν χώραν . . τὴν δὲ Σπάρτην βασίλειον ἀποφῆναι σφίσιν αὐτοῖς, εἰς δὲ τὰς ἄλλας πέμψαι βασιλέας, ἐπιτρέψαντας δέχεσθαι συνοίκους τοὺς βουλομένους τῶν ξένων διὰ τὴν λειπανδρίαν . . ὑπακούοντας δὲ ἅπαντας τοὺς περιοίκους Σπαρτιατῶν ὅμως ἰσονόμους εἶναι, μετέχοντας καὶ πολιτείας καὶ ἀρχείων, καλεῖσθαι δὲ Εἵλωτας· Ἆγιν δὲ τὸν Εὐρυσθένους ἀφελέσθαι τὴν ἰσονομίαν καὶ συντελεῖν προστάξαι τῇ Σπάρτῃ· τοὺς μὲν οὖν ἄλλους ὑπακοῦσαι, τοὺς δ' Ἑλείους τοὺς ἔχοντας τὸ Ἕλος ποιησαμένους ἀπόστασιν κατὰ κράτος ἁλῶναι πολέμῳ καὶ κριθῆναι δούλους κ. τ. λ.*

70) **Müller Dor. T. II, p. 21:** *indessen scheinen Verträge das Verhältniss zwischen Doriern und Achäern genauer bestimmt zu haben, da jene nur langsam die Oberhand gewinnend, den Beitritt jeder Stadt gewiss gern mit billigen Verwilligungen erkauften;* **cf. etiam Plass. Gesch. d. alten Griechenlands T II, p. 27.**

71) **Cf. Müller Dor. T I, p. 94 sqq. Lewis in Mus. Cantabr. T. II, p. 39 sqq.**

72) **Harpocr. p. 93:** *Εἵλωτες γὰρ οἱ μὴ γόνῳ δοῦλοι Λακεδαιμονίων, ἀλλ' οἱ πρῶτοι χειρωθέντες τῶν Ἕλος τὴν πόλιν οἰκούντων, ὡς ἄλλοι τε πολλοὶ μαρτυροῦσι καὶ Ἑλλάνικος ἐν τῇ πρώτῃ:* **cf Pausan. III. 20. 9:** *καὶ πρῶτοί τε ἐγένοντο οὗτοι Λακεδαιμονίων δοῦλοι τοῦ κοινοῦ καὶ Εἵλωτες ἐκλήθησαν πρῶτοι, καθάπερ γε καὶ ἦσαν· τὸ δὲ οἰκετικὸν τὸ ἐπικτηθὲν ὕστερον ὀνομασθῆναι καὶ τούτους ἐξενίκησεν Εἵλωτας:* **neque ipse Ephorus hanc originationem ignorasse aut rejecisse videtur, qui licet universos perioecos** *Εἵλωτας* **dictos narret oppidique incolas** *Ἑλείους* **potius appellet, bellum tamen quod contra hos gestum fuerit** *τὸν πρὸς τοὺς Εἵλωτας πόλεμον* **vocat et** *τὴν εἱλωτείαν*, **inquit,** *τὴν ὕστερον συμμείνασαν μέχρι τῆς Ῥωμαίων ἐπικρατείας, οἱ περὶ Ἆγιν εἰσὶν οἱ καταδείξαντες.*

illam urbem Pausanias non ab Agide ejusve aequali Soo [73]), sed plus quam ducentis annis posterius ab Alcamene rege expugnatam narrat [74]), eademque causa est aliorum Laconicae oppidorum, quae quum ex Ephori narratione ab initio omnia Doriensibus paruisse consentaneum foret, secundum alios aliquot demum saeculis post in Spartanorum dicionem pervenerunt; postremo si vel maxime concedamus, quod plurimi harum rerum scriptores arripuerunt, illa oppida pariter atque Helos amissae libertatis desiderio inter ipsas Spartanorum turbas defecisse nec nisi corroborata per Lycurgum re publica iterum subjecta esse [75]), nihilo minus apparet victoribus statim post occupationem terrae et agris opus fuisse unde victitarent, et hominibus, quorum opera illi agri colerentur, neque exspectari potuisse donec iterata defectione quasi jus adipiscerentur victos in servitutem redigendi: quod si hoc certe contra ipsam rei naturam Ephorus tradidit, de reliquis quoque dubitandi causas fuisse non infitiamur. Ne tamen veteris scriptoris auctoritatem temere spernamus cumque iis, quae illius levitas deformavit, simul etiam antiquam memoriam rejiciamus, quae vel detortis depravatisque narrationibus plerumque subest, primum quidem animadvertamus ea, quae Ephorus de peregrinis in civitatem receptis narrat, etiam ab Aristotele confirmari, qui Lacedaemonios ait sub primis regibus

73) Plut. Lycurg. c. 4: ἐφ᾽ οὗ καὶ τοὺς Εἵλωτας ἐποιήσαντο δούλους οἱ Σπαρτιᾶται.

74) Paus. III. 2. 7: ἀνέστησαν δὲ καὶ Ἕλος ἐπὶ θαλάσσης πόλισμα Ἀχαιῶν ἐχόντων καὶ Ἀργείους τοὺς Εἵλωσιν ἀμύναντας μάχῃ νικῶσιν.

75) Cf. Clavier hist. d. prem. tems de la Grèce T. II, p. 168; Manso Sparta T. I, p. 68 etc.

civitatem suam cum multis hominibus communicasse eaque re effecisse, ne inter tanta bella, quibus tum premerentur, hominum inopia laborarent [76]; tum autem quod ille de juris aequalitate memorat, qua reges conditores etiam priscos Laconicae incolas cum Doriensibus comprehenderint, quamvis primo adspectu absonum videatur [77], aliquid tamen fidei ex ceterarum civitatum, quarum similis origo fuit, comparatione accipit, ubi legimus et Corinthi veteres reges, imperio tantum ad Aleten translato, pristinas sedes retinuisse [78], et Sicyone atque Argis praeter tres Doriensium tribus quartam indigenarum exstitisse [79], Messeniorum denique primum regem Cresphontem, agros amice cum indigenis partitum, eandem quam Proclem et Eurysthenem invidiam incucurrisse, quasi rem publicam in subditorum gratiam administraret [80]; quibus omnibus inter se col-

---

76) **Aristot. Pol. II. 6. 12:** *λέγουσι δὲ, ὡς ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων βασιλέων μετεδίδοσαν τῆς πολιτείας, ὥςτ' οὐ γίνεσθαι τότε ὀλιγανθρωπίαν πολεμούντων πολὺν χρόνον.*

77) Sic Lewis l. c. p. 44: *it is so hard to believe that a conquering aristocracy should have willingly admitted the natives to such privileges as Ephorus descrives, or that their admission should have been followed by no dangerous consequences to the Spartans, that it seems much safer to reject the statements of Ephorus etc.*

78) **Pausan. II. 4. 3:** *Δωρίδας μὲν οὖν καὶ Ὑανθίδας παραδόντες τὴν βασιλείαν Ἀλήτῃ καταμένουσιν αὐτοῦ, τῶν δὲ Κορινθίων ὁ δῆμος ἐξέπεσεν ὑπὸ Δωριέων κρατηθεὶς μάχῃ:* ubi eodem quo Spartae modo primum voluntarium obsequium, mox bellum et victoriam armis relatam invenimus.

79) Cf. Lehrbuch cit. §. 20, n. 4.

80) **Pausan. IV. 3. 3:** *Μεσσηνίων δὲ τῶν ἀρχαίων οὐκ ἐγένετο ὑπὸ τῶν Δωριέων ὁ δῆμος ἀνάστατος, ἀλλὰ βασιλεύεσθαι τε συγχωροῦσιν ὑπὸ Κρεσφόντου καὶ ἀναδάσασθαι πρὸς τοὺς Δωριέας τὴν γῆν· διοικούμενον δὲ αὐτὸν τὰ πολλὰ ἐς χάριν τοῦ δήμου μᾶλλον οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες αὐτόν τε Κρεσφόντην ἐπαναστάντες καὶ τοὺς υἱοὺς ἀποκτείνουσι τοὺς λοιπούς:* cujus testimonio egregie confirmantur, quae ex eodem Ephoro de prisco Messeniorum statu narrat Strabo VIII,

latis haud scio an cautius ita versaturi simus, ut illa ipsa, quae in hac narratione pugnare cum populi victoris moribus et aliarum gentium exemplis videantur, inter earum turbarum causas referamus, quibus non Spartam modo, verum etiam alias Doriensium civitates eadem aetate laborasse Cresphontis exemplo clarissime intelligimus.

IV.

Quippe ut statim sententiam meam aperiam, vix dubito quin civitas illa jurisque aequalitas, qua cum peregrinis veteribusque terrae incolis communicanda et Cresphontes et gemini Spartanorum reges civium suorum invidiam incucurrisse dicuntur, cum iis turbis, quae non magis Lacedaemoniorum ante Lycurgum quam omnes Doriensium civitates exercuerunt, ita cohaereant, ut reges, qui potestatis suae fines extendere plusque sibi quam a majoribus traditum accepissent auctoritatis arrogare studerent, indigenarum sibi animos conciliare eorumque opera contra ipsos populares suos uti voluerint, donec aut vi aut metu incepto desistere eamque potius rei publicae formam agnoscere cogerentur, in qua caput imperii penes Dorienses

p. 361: Ἔφορος δὲ τὸν Κρεσφόντην, ἐπειδὴ εἷλε Μεσσήνην, διελεῖν φησὶν εἰς πέντε πόλεις αὐτήν, ὥστε τὴν Στενύκλαρον μὲν ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας ταύτης κειμένην ἀποδεῖξαι βασίλειον αὐτῷ τῆς βασιλείας· ἐντεῦθεν δὲ Ἰαμίτην πέμψαι πρεσβευτὴν εἰς Πύλον καὶ Ῥίον τοὺς Μεσσηνίους ἅπαντας τοῖς Δωριεῦσιν ἰσονόμους ποιήσοντα· ἀναξιοπαθούντων δὲ τῶν Δωριέων μεταγνόντα μόνην τὴν Στενύκλαρον νομίσαι πόλιν κ. τ. λ.; nam quod Lewis. l. c. arguit Pausaniam agrorum tantum divisionem, non juris similitudinem commemorare, illorum aequabilitas cum hac necessario cohaeret.

esset, reliqui, quamvis libertatem retinerent, tamen ipsa civitatis communione alieno potius quam suo jure viverent. Hoc enim est quod Ephorus ait Agidem Eurysthenis filium *ἀφελέσθαι τὴν ἰσονομίαν καὶ συντελεῖν προστάξαι τῇ Σπάρτῃ*: unde fiebat, ut quae antea propriae et immunes civitates fuissent, jam in municipiorum, immo pagorum locum detrusae [81]) a communi totius dicionis capite penderent atque ibi demum quasi juris sui sedem et domicilium haberent [82]); quod etsi nihil aliud erat nisi quod in Attica dudum Theseus instituisse ferebatur, quum duodecim oppida unius rei publicae vinculo complecteretur, tamen et illic initio magnum iis, qui ipsam urbem incolerent, pondus addiderat [83]), neque iis facile placebat, qui communi stirpe oriundi multo facilius inter se coi-

---

81) V. Strab. VIII, p. 363: *καὶ κώμη Ἕλος, πρότερον δ' ἦν πόλις*, inque universum Isocr. Panath. §. 179: *ὀνόμασι μὲν προσαγορευομένους ὡς πόλεις οἰκοῦντας, τὴν δὲ δύναμιν ἔχοντας ἐλάττω τῶν δήμων τῶν παρ' ἡμῖν*: cf. Aristot. Poet. III. 6: *οὗτοι μὲν γὰρ (οἱ ἐν Πελοποννήσῳ) κώμας τὰς περιοικίδας καλεῖν φασὶν, Ἀθηναῖοι δὲ δήμους.*

82) Sic Thucyd. IV. 76: *Χαιρώνειαν δὲ, ἣ ἐς Ὀρχόμενον τὸν Μινύειον πρότερον καλούμενον νῦν δὲ Βοιώτιον ξυντελεῖ*, quod Göllerus secundum Müller. Orchom. p. 403 ita explicat: *Chaeroneam et suum agrum habuisse et suis legibus usam esse, tributa tamen et arma cum ea ferre per necessariam societatem obstrictam fuisse, nec suo nomine misisse legatos ad consilia foederis Boeotici*; ceteroquin recte, de *suis legibus* valde dubito, siquidem *αὐτονομίαν* prorsus alienam fuisse a *συντελείᾳ* clarissime ostendit Boeotorum exemplum, quos quum Thebani, ut Diodori verbis utar (XV, 59) *συνεῖχον ἐν τῇ καθ' αὑτοὺς μιᾷ συντελείᾳ* (cf. etiam c. 38: *τὴν Βοιωτίαν ἅπασαν ὑπὸ τὴν τῶν Θηβαίων συντέλειαν ταττόντων*) non magis quam Lacedaemoniorum perioecos suo jure usos esse apparet ex Plut. V. Agesil. c. 28: *ὁρῶν οὖν ὁ Ἀγησίλαος ὑπερφυῶς ἀγαμένους καὶ προσέχοντας αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας, ἠρώτησεν εἰ νομίζοι δίκαιον εἶναι καὶ ἴσον αὐτονομεῖσθαι τὴν Βοιωτίαν· ἀντερωτήσαντος δὲ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ταχὺ καὶ τεθαρρηκότως, εἰ κἀκεῖνος δοκεῖ δίκαιον εἶναι αὐτονομεῖσθαι τὴν Λακωνικὴν, ἀναπηδήσας ὁ Ἀγησίλαος μετ' ὀργῆς ἐκέλευσε σαφῶς λέγειν αὐτὸν, εἰ τὴν Βοιωτίαν ἀφίησιν αὐτόνομον κ. τ. λ.* Cf. et Lehrbuch cit. §. 181, n. 3.

83) Etymol. M. p. 395. 50: *εὐπατρίδαι ἐκαλοῦντο οἱ αὐτὸ τὸ ἄστυ οἰκοῦντες.*

baut [84]), nedum iis qui quum belli tantum jure cum victoribus coaluissent, quidquid aut consiliorum aut judiciorum exerceretur, ex illorum voluntate et arbitrio potius quam e re communi fieri exspectare poterant. Et longe certe aliud tam Cresphontes in Messenia quam Eurysthenes Proclesque in Laconica instituerunt, quorum utrosque audimus ante omnia illud egisse, ut totam regionem in certas partes civitatesque distribuerent [85]), quas consentaneum est quamquam communi foedere junctas suo quamque jure usas esse, neque aliorsum refero quod Ephorus addit Spartae regni sede constituta in reliquas partes et ipsos regali nomine missos esse, quos profecto non magis quam posteriori aetate [86]) mitti necesse erat,

---

84) Sic frustra Thales jusserat *ἓν βουλευτήριον Ἴωνας ἐκτῆσθαι . . τὰς δὲ ἄλλας πόλιας οἰκεομένας μηδὲν ἧσσον νομίζεσθαι κατάπερ εἰ δῆμοι εἶεν*: Herod. I. 170.

85) Hanc enim vim esse ejus quod ex Ephoro Strabo narrat *διελεῖν εἰς ἓξ μέρη καὶ πολίσαι τὴν χώραν* (not. 69) ex simili Cresphontis instituto prodit, qui Messeniam *εἰς πέντε πόλεις* distribuit (not. 80), neque inde sequitur quod Lewisius reprehendit l. c. p. 42: *nothing would be more impolitic than to strengthen the country with f o r t r e s s e s, a measure never adopted by the arbitrary princes of Greece;* quamquam haud renuerim si quis Strabonis verba omnino corrupta atque ita corrigenda censeat, ut pro *πολίσαι* potius *πόλεις* cum quacunque demum nota numerali legamus. Possis etiam *πόλεις ἴσας*, ut pariter atque in Messenia *totidem* civitates quot portiones constitutae fuerint; nam quod *ἑκατόμπολις* Laconica appellatur (Strabo VIII, p. 362; Steph. Byz. passim) ad posteriorem aetatem spectat.

86) Lachmanni hariolationibus, qui (spartan. Staatsv. p. 180 sqq) sex illas provincias, quas Strabonis verba jam ab Agide inde antiquatas esse docent, ad posteriora tempora refert, singulisque partibus binos harmostas praeficit, quos post Messeniam occupatam viginti numero fuisse vult (p. 184), jam in Annal. crit. Berol. p. 244 occucurri, nollemque etiam Schömannum sibi (antiqu. jur. publ. p. 113) de magistratibus per oppida perioecorum dimissis persuasisse. *Κυθηροδίκου* certe prorsus singularis ratio est, ac si vel maxime concedam viginti illos Lacedaemoniorum harmostas, quos schol. Pind. Olymp. VI.

nisi suam quemque portionem antiquis moribus et peculiari norma regere voluissent; quod autem pergit his permissum esse ut quemcunque peregrinum vellent in civitatem reciperent, non magis ad exteros refero quam ineptum illud advenarum nomen, quibus idem alio loco (cf. not. 17) sive Proclem sive Eurysthenem imperium suum firmasse narrat, sed utroque hominum genere priscos incolas significari arbitror 87), quos quamvis eosdem fines incolentes tamen

154 in explicanda scytalae natura commemorat, ad ipsam potius Laconicam quam ad exterarum urbium rectores spectare, horum quoque militarem tantum potestatem fuisse recte Kortumius (zur Gesch. hellen. Staatsv. p. 69) animadvertit, in perioecos autem ipsos Spartanorum magistratus vim judiciariam exercuisse confirmat Isocr. Panath. §. 181: *τῶν γὰρ οὕτω μὲν ἐξ ἀρχῆς δεινὰ πεπονθότων, ἐν δὲ τοῖς παροῦσι καιροῖς χρησίμων ὄντων, ἔξεστι τοῖς ἐφόροις ἀκρίτους ἀποκτεῖναι τοσούτους ὅσους ἂν βούλωνται*, quodque in contrariam partem affert Haasius ad Xenoph. Rep. Lac. p. 286 ex Plat. legg. I, p. 637 A: *καὶ οὔτ' ἂν ἐπ' ἀγρῶν ἴδοις οὔτ' ἐν ἄστεσιν ὅσων Σπαρτιάταις μέλει συμπόσια . . οὐδ' ἔστιν ὅστις ἂν ἀπαντῶν κωμάζοντί τινι μετὰ μέθης οὐκ ἂν τὴν μεγίστην δίκην εὐθὺς ἐπιθείη*, tantum abest ut peculiares judices circa oppida agrosque fuisse ostendat, ut illud potius confirmet, quod Xenophon ipse VI. 1 et Dionys. Hal. exc. arch. Rom. XX. 2 tradunt Lacedaemonios omnino majoribus natu permisisse *τοὺς ἀκοσμοῦντας τῶν πολιτῶν ἐν ὅτῳ δή τινι τῶν δημοσίων τόπων ταῖς βακτηρίαις παίειν.*

87) Liceat hic repetere quae in Ann. crit. cit. p. 237 in eandem sententiam disputavi: *der Augenschein lehrt, dass die ἐπήλυδες ἄνθρωποι, durch deren Aufnahme Eurysthenes und Prokles sich mächtig und dadurch verhasst gemacht haben sollen, und die ξένοι, die sie διὰ τὴν λειπανδρίαν συνοίκους δέχεσθαι ἐπέτρεψαν, eine und dieselbe Menschenclasse ist, und Ephorus nur den Ausdruck ξένοι, den er wahrscheinlich in seiner Quelle gefunden hatte, durch ἐπήλυδες erklärte, obschon ξένοι nach spartanischem Sprachgebrauche auch jeden eingeborenen Nichtspartiaten bezeichnet zu haben scheint*, cf. Xenoph. Hell. V. 3. 9 et Plut. inst. Lacc. T. VIII, p. 252. Illud tantum, quod ibidem p. 238 posueram, jam superius pag. 22 retractavi, ubi Aristotelis quoque locum, quem in disp. de Homoeis p. 11 ad Mothaces retuleram, ad Ephori potius narrationem confirmandam adhibui; exteris autem Spartanos rarissime tantum civitatem suam impertivisse clarissime docent Herod. IX. 35 et Dionys. Hal. II. 17, neque ante Lycurgum novimus nisi unum Minyarum sive Tyrrhenorum exemplum, quos tamen ipsos mox rursus ejecisse inf. not. 119 et 120 videbimus.

et quia alienae stirpis et quia hostes fuerant [88]) ξένους a Doriensibus appellari potuisse constat. His vero ut reges potissimum ad potentiam suam augendam usos esse eoque consilio vel invitis civibus suis illorum jura promovisse suspicer, praeter clarissimum Ephori testimonium et Messeniae exemplo adducor, ubi prorsus similia ab iisdem regibus in plebis gratiam (cf. not. 80) instituta esse legimus, quos Plato narrat immodica cupiditate ad jus fasque violandum instigatos esse (cf. not. 31), et illud me movet, quod etiam posteriori aetate Spartanorum reges magnis quibusdam vinculis cum perioecis conjungebantur, unde facile colligi potest ante Lycurgum, quum nondum arctioribus finibus potestas eorum circumscripta esset, eodem modo quo Homericis regibus integra oppida peculiaria fuisse videntur [89]), Laconicorum quoque maximas opes in perioecorum urbibus constitisse, quorum florem iccirco quibus possent artibus augere studerent. Nimirum et tributum, quod Lacedaemonii hoc est perioeci pendebant, non populo sed regibus Spartanorum solvi dicitur [90]), et agrorum quidquid ipse Lycurgus regibus praecipuum assignaverat, in multis perioecorum oppidis situm fuisse legimus [91]), qua descriptione opponitur τῇ πολιτικῇ χώρᾳ, quae aequis portionibus inter reliquos cives distributa Helotum

---

88) Her. IX. 11: ξείνους γὰρ ἐκάλεον τοὺς βαρβάρους: cf. Plut. V. Aristid. c. 10 et Sellii librum: die Recuperatio der Römer, Brunsv. 1837. 8, p. 3 sqq.

89) Iliad. IX. 154; Odyss. IV. 175; cf. Müller. Orchom. p. 187 et Helbig. l. c. p. 66 sq.

90) Plat. Alcib. I, pa 123 A: ἔτι δὲ καὶ ὁ βασιλικὸς φόρος οὐκ ὀλίγος γίγνεται, ὃν τελοῦσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς βασιλεῦσι.

91) Xenoph. rep. Lac. XV. 3: καὶ γῆν δὲ ἐν πολλαῖς τῶν περιοίκων πόλεων ἀπέδειξεν ἐξαίρετον τοσαύτην, ὥστε μήτε δεῖσθαι τῶν μετρίων μήτε πλούτῳ ὑπερφέρειν.

manibus colebatur [92]); denique mortuorum regum funera, tanquam ad ipsos pertinerent, omnes perioeci luctu et comitatu prosequi cogebantur [93]); quae quum facile appareat Lycurgum non primum instituisse, sed antiquitus tradita retinuisse et in posterum sanxisse, haud scio an primis post occupationem temporibus, antequam ipsi reges per potestatis suae abusum invidiam et suspicionem civium contra se excitassent, ea ratio obtinuerit, ut quod singulis civibus Helotes, idem regibus perioeci essent horumque illi obsequio et adjumento non minus inter reliquos Dorienses eminerent, quam reges Homericos etiam principibus et ducibus ceteris opulentia et divitiis antecellere videmus. Hanc igitur, quantum in tantis tenebris conjectura assequi licet, primam illarum turbarum originem formamque fuisse haud improbabiliter mihi suspicari videor, ut Doriensium reges simili modo quo post victoriam Persicam Pausaniam videmus, subita fortunae commutatione elati superbierint tantasque subditorum copias nacti, qui toti ab ipsorum nutu et arbitrio penderent, hac ipsa arte cives suos ad illorum condicionem deprimi posse speraverint, ut utrosque jure aequarent, quantumque peregrinorum, hoc

---

92) Polyb. VI. 45. 3.

93) Herod. VI. 58: *ἐπεὰν γὰρ ἀποθάνῃ βασιλεὺς Λακεδαιμονίων, ἐκ πάσης δεῖ Λακεδαίμονος χωρὶς Σπαρτιητέων ἀριθμῷ τῶν περιοίκων ἀναγκαστοὺς ἐπὶ τὸ κῆδος ἰέναι*: cf. quae de Messeniis post primum bellum in perioecorum condicionem redactis narrant Aelian. Var. Hist. VI. 1 et Pausan. IV. 14. 3: *προείρητο δὲ καὶ ἐπὶ τὰς ἐκφορὰς τῶν βασιλέων καὶ ἄλλων τῶν ἐν τέλει καὶ ἄνδρας ἐκ τῆς Μεσσηνίας καὶ τὰς γυναῖκας ἐν ἐσθῆτι ἥκειν μελαίνῃ, καὶ τοῖς παραβᾶσιν ἀπέκειτο ποινή*, prorsus ut Herodotus quoque paulo ante: *ἀνάγκη*, inquit, *ἐξ οἰκίης ἑκάστης ἐλευθέρους δύο καταμιαίνεσθαι . . μὴ ποιήσασι δὲ τοῦτο ζημίαι μεγάλαι ἐπικέαται*: quod autem Pausanias aliis quoque viris illustribus eundem honorem habitum esse addit, manifesto illud tempus prodit, quo jam senatores adeoque ephori similem cum regibus locum occupaverant.

est veterum terrae incolarum, sibi manus dare atque obsequium praestare vellent, in plenam ac perfectam reipublicae communionem reciperent; Dorienses autem, qui sua virtute communibusque armis tantam regibus potentiam acquisitam meminissent, sibi quoque aliquam ejus partem vindicarint, tandemque victa illorum pertinacia jure meritoque eos, qui Achaeorum potius quam ipsorum reges esse voluissent, e principum suorum serie generisque denominatione sustulerint [94]. Neque illud in hoc rerum decursu addubitaverim, quod ex narrationibus superius memoratis prodit, multos Achaeorum, qui se ex illo regum instituto avitis moribus servatis coalescere cum victoribus posse sperassent, nunc restituta horum praepotentia et ipsos ad pristinam hostilitatem rediisse, donec vi armisque iterum subigerentur; cujus facti simillimum exemplum in Latinorum historia exstat, qui quum sub extremis Romanorum regibus tantam cum populo Romano societatem iniissent, ut quamvis in eo foedere superior Romana res esset, et ipsi secunda hujus fortuna ut participes fruerentur et Tarquinius Superbus vel manipulos ex Latinis Romanisque misceret [95], Romanorum autem dicio illorum accessione

94) Buttmannus quidem in Mythol. II, p. 266 sq. ex illa nominum mutatione, qua Agis et Eurypon pro Eurysthene et Procle regiarum stirpium ἐπώνυμοι facti sunt (Pausan. III. 7. 1; cf. sup. not. 17) colligere sibi videtur, illos viros gentis conditores fuisse, quidquid ultra narretur, inter fabulas relegandum esse; nos vero, quamvis multa in prisca illa memoria turbata sint (cf. Lachmann. l. c. p. 309 sqq.), fabulosa tamen etiam primorum illorum regum nomina eo minus censere possumus, quo minus in ea cadere videtur, quod ipse Buttmannus p. 168 recte docet mythica nomina ab historicis ea re distingui, ut significationem cum argumento fabulae conjunctam habeant.

95) Liv. I. 52.

ad Terracinam usque et Circejos extenderetur [96]), mox pulso Tarquinio, quem veri simillimum est hac quoque re suam potius quam communis rei publicae potentiam augere voluisse [97]), ad arma redierunt nec nisi multis post annis ad pristinum obsequium redacti sunt [98]); quod si illud tantum apud Strabonem correxerimus, ut aliquam certe indigenarum partem pariter ut eos Latinorum, quorum ager publicus populi Romani factus esset [99]), statim ab initio in clientelam Helotumque locum pervenisse statuamus, reliqua quae de multorum oppidorum expugnatione posterioribus demum saeculis facta legimus, eo facilius cum ipsius Ephori auctoritate conciliabimus, quo magis consentaneum est Spartanis, quorum, quum Laconicam occuparent, duo tantum millia fuisse traduntur [100]), posterius aucta in tantam

---

96) Insignissimum hujus rei testimonium est foedus M. Junio Bruto et Horatio Coss. cum Karthaginiensibus ictum, unde Polybius III. 22. 11 inter alia etiam haec servavit: *Καρχηδόνιοι δε μὴ ἀδικείτωσαν δῆμον Ἀρδεατῶν, Ἀντιατῶν, Λαυρεντίνων, Κιρκαιτῶν, Ταρρακινιτῶν, μηδ' ἄλλον μηδένα Λατίνων, ὅσοι ἂν ὑπήκοοι· ἐὰν δὲ τινες μὴ ὦσιν ὑπήκοοι τῶν πόλεων, ἀπεχέσθωσαν, ἂν δὲ λάβωσι, Ῥωμαίοις ἀποδιδότωσαν ἀκέραιον.*

97) Miror quanta fiducia Niebuhrius röm. Gesch. T. II, p. 28 haec coërcendorum Latinorum causa instituta principatumque penes Romanos fuisse narret; longe aliter Livius I. 49: *Latinorum sibi maxime gentem conciliavit, ut peregrinis quoque opibus tutior inter cives esset.*

98) Levesque hist. crit. de la republ. Romaine T. I, p. 70: *Rome, devenue républicaine, mais affaiblie par les suites de la révolution qui l'avait rendue libre, eut besoin de plusieurs siècles de guerre pour recouvrer la puissance qu'elle avait eue sous son dernier roi et dont elle même s'était dépouillée en le chassant.*

99) Niebuhr röm. Gesch. II, p. 187; Huschke über die Stelle des Varro von den Liciniern p. 87; Walter Gesch. d. röm. Rechts p. 38.

100) Isocr. Panath. §. 255: *ἐπειδὴ δὲ πρὸς Ἀργείους καὶ Μεσσηνίους τὴν χώραν διείλοντο καὶ καθ' αὑτοὺς ἐν Σπάρτῃ κατῴκησαν, ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς τοσοῦτον φρονῆσαι φῄς αὐτοὺς, ὥστε ὄντας οὐ πλείους τότε δισχιλίων οὐχ ἡγήσασθαι σφᾶς αὐτοὺς ἀξίους εἶναι ζῆν, εἰ μὴ δεσπόται πασῶν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων γενέσθαι δυνηθεῖεν.*

multitudine quantam Lycurgi aetate cognoscimus, multo majore agro publico Helotumque numero opus fuisse. Quomodo autem factum sit, ut etiam postquam Agis et Eurypon ad civium suorum voluntatem descendissent, missisque patrum suorum conatibus Doriensium jus et imperium in perioecos agnovissent, res publica Lacedaemoniorum tantis motibus conflictaretur, ut usque ad Lycurgum neque ipsi conquiescere neque eos qui defecissent denuo sibi subjicere possent, licet singularia nos vestigia destituant, ex universo tamen rerum statu eo facilius colligi potest, quo minus Lacedaemoniis illud usu venit, quod Romani post exactum Tarquinium Superbum instituerunt, ut tota reipublicae forma mutata omnem pristinae discordiae memoriam tollerent; quodque superius p. 12 ex Plutarcho attulimus, primum quidem plebem propter victoriam de regibus relatam exsultare jamque vicissim sibi plura quam oportebat arrogare coepisse, deinde vero reges in iniquissima hac contentione tum resistendo civium animos exacerbasse tum concedendo et indulgendo ipsos auctoritatem suam minuisse, omnium temporum exemplis ipsique humani generis naturae adeo consentaneum est, ut neque externis testimoniis indigeamus, neque amplioribus suspicionibus opus sit ad explicandum, quomodo, semel turbato per insolitae fortunae novitatem antiqui moris libramento, navigium reipublicae ultro citroque jactari necesse fuerit, donec is ejus gubernaculum arriperet, qui neutri parti addictus suum cuique redderet, nec prisci juris aequilibrium restituisse contentus ipsum quasi trutinae examen tantis vinculis alligaret, ut neutrius lancis ponderi jam quidquam amplius accedere posset.

V.

Ne tamen eos, qui longius etiam in origine hujus status explicando procedendum esse censuerunt, fastidiose repudiasse potius quam consulto reliquisse videamur, illis quidem, qui discordiae causas a regum potissimum duplicitate repetierunt, breviter tantum, etiam si vel maxime concedamus tam antiquam horum simultatem fuisse [101]), nihilo minus et Platonis auctoritatem opponemus, qui hanc ipsam regiae potestatis divisionem salutarem reipublicae fuisse censet (cf. not. 32), et illud jure nostro regeremus vix intelligi, quomodo tyrannicum Charilai regnum dici potuerit (cf. not. 24 et 28), si reges perpetuis altercationibus ad tantam quantam illi volunt imbecillitatem delapsi essent [102]); eorum autem sententiae qui ipsorum

---

101) Notum est quod Herodotus de geminis regni conditoribus ait VI. 52: *τούτους ἀνδρωθέντας αὐτούς τε ἀδελφεοὺς ἐόντας λέγουσι διαφόρους εἶναι τὸν πάντα χρόνον τῆς ζόης ἀλλήλοισι, καὶ τοὺς ἀπὸ τούτων γενομένους ὡσαύτως διατελέειν*: at enim haud scio an hoc a posteriori demum aetate translatum dicam; unicum certe, quod Manso Spart. T. I, p. 68 ejus rei argumentum affert: *dass sie sich nicht einmal in ihren Kriegen und Unternehmungen gegen das Ausland hülfreiche Hand boten, sondern oft jeder für sich handelten*, nec per se ullam vim habet, quum idem etiam v. c. in Romanorum consulibus usu veniat, et clarissimo ipsius Herodoti testimonio redarguitur, qui Cleomene demum et Damarato regibus institutum esse tradit (V. 75) *μὴ ἐξεῖναι ἕπεσθαι ἀμφοτέρους τοὺς βασιλῆας ἐξιούσης τῆς στρατιῆς, τέως γὰρ ἀμφότεροι εἵποντο*: Pausanias autem, qui III. 1. 7 eandem famam sequitur: *δίδυμοι δὲ ὄντες διάφοροι τὰ μάλιστα ἦσαν*, tantum abest ut, quod Manso argutatur, unam tantum rem eos in omni vita communiter egisse narret, ut hanc ipsam exceptionem agnoscere cogatur: *προεληλυθότες δὲ ἐπὶ μέγα ἀπεχθείας ὅμως ἐν κοινῷ Θήρᾳ . . συνήραντο εἰς ἀποικίαν.*

102) Sic v. c. Mitfordus ex interpr. Eichstadii T. II, p. 298: *Eifersucht entsprang zwischen den beiden Königen; desswegen ward es für jeden nothwendig sich um die Gunst des Volkes zu bewerben, und während in andern griechischen Staaten die Tyrannei des einen Königs das Volk zwang, sich durch gewaltsame Mittel die höchste Macht zu verschaffen,*

civium Spartanorum diversitatem aliquam turbas illas excitasse existimant, eatenus certe occurremus, ut illa veterum testimonia, quibus modo ad stabiliendas regum perioecorumque rationes usi sumus, ab ea interpretatione tueamur, quae alios ad nobilitatem plebemque inter ipsos Dorienses distinguendam induxit [103]. Neque enim negari potest ex duplici illa ratione, quae inter reges et populum Doriensium hosque ipsos victores et Achaeos victos intercessit, ambiguitatem loquendi apud veteres scriptores ortam esse, quae eo proclivior erat, quo magis ipsi Dorienses praeter Spartanos omnes paulatim

---

erhielt es in Lacedämon durch die Nachsicht von zweien nach und nach eine solche Wichtigkeit, dass das königliche Ansehen kaum noch ein Gegenstand der Furcht oder des Neides blieb! Item Clavierius T. II, p. 134: *l'autorité des rois, qui même dans les tems héroïques étoit peu considérable, étoit presque entièrement déchue dans la plupart des villes grècques, et devoit être encore moins respectée à Sparte, où il y avoit deux rois, qui n'étoient prèsque jamais d'accord entre eux.* Longius etiam progreditur Chr. Heinecke in libello qui inscribitur: Homer und Lykurg oder das Alter der Iliade, Lips. 1833. 8, p. 88: *das Königthum war lange auf zwei Individuen übergegangen; es stand sich ein aristokratischer und ein demokratischer König entgegen*, quod unde duxerit, prorsus ignoro, nisi forte Agidem, qui perioecos ad *συντέλειαν* coëgit (not. 69) tanquam aristocraticum Euryponti populari (not. 36) opposuit; propius tamen inspicienti apparebit populum, cui Eurypon indulserit, eundem fuisse, cujus imperium Agis confirmaverit, neque quidquam magis ex illius sententia institui potuisse, quam *συντέλειαν* illam, quae alteri tribuitur.

103) Praeter Kortumium et Lachmannum, quibus satis responsum est in disp. de turb. agror. aequ. p 19 sqq. et Jahrbb. f. wiss. Krit. p. 253, Plassiumque, qui licet omnes Spartanos cum perioecis comparatos optimatum locum tenere intelligat, tamen etiam inter ipsos alios aliis nobiliores fuisse existimat, in hac sententia esse inveni virum, quo nemo alias remotior a temerariis suspicionibus esse solet, Schlosserum in universalhistor. Uebersicht d. Gesch. d. alten Welt T. I, P. I, p. 325: *die zwischen dem ritterlichen Adel von Lakonien, an dessen Spitze zwei Fürsten mit dem Königstitel standen, und dem zwar nicht ritterlichen, aber doch zu den Eroberern gehörigen Theile der im Peloponnes angesiedelten Dorier nach und nach entstandenen Streitigkeiten, verbunden mit der Unbestimmtheit in den Verhältnissen des unterjochten zum Theil leibeigen gemachten Volkes* etc.

eo delapsi esse videntur, ut diversae stirpis paene obliti cum indigenarum moribus et victu coalescerent neque quidquam nisi principatus postulationem ex antiquo discrimine retinerent, unde factum est ut, qui initio singularis populus fuisset, nunc in communi civitate optimatum loco haberetur, quibus veteres incolae pro plebe opponi possent [104]; quod si quis verbi causa apud Pausaniam legat in Messenia Cresphontem, quia pleraque in plebis gratiam administrarit, ab opulentis qui in eum consurrexissent interfectum esse (cf. not. 80), facillime sane ad eam opinionem commoveatur, ut inter Dorienses quoque sicut in plerisque ceteris gentibus alios patricios alios plebejos fuisse judicet, quorum ex contentionibus etiam Spartae illae turbae prodierint, quibus componendis Lycurgo legislatore opus fuerit. At enim vero non partem tantum Messeniorum sed uno vocabulo universos Cresphontem occidisse narrat Isocrates [105], neque omnino intelligi posset, quomodo Plutarchus hoc potius Messeniorum pariter atque Argivorum regibus perniciosum fuisse narraret, quod nihil de potestate sua remittere aut relaxare in popularem

---

104) Cf Isocr. Panath. §. 178: *τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους συνοίκους ἔχειν ἐν τῇ πόλει τοὺς στασιάσαντας καὶ κοινωνοὺς ἁπάντων πλὴν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν τιμῶν*: unde etiam factum est ut *κατωνακοφόροι* apud Sicyonios et Corinthiorum *κυνόφαλοι*, quamvis externa specie proxime ad Helotes accesserint (cf. Müller. Dor. T. II, p. 59; Welcker. Prolegg. Theognid. p. XXXV), in republica tamen Thetibus potius Atheniensium similes fuisse videantur (Lehrbuch §. 19, n. 19 sqq); eodemque ducunt tribus illae indigenarum apud easdem gentes ipsosque Argivos (not. 79), quarum nihil affine apud Lacedaemonios reperitur.

105) Isocr. Archid. §. 22: *Μεσσήνιοι δ' εἰς τοῦτ' ἀσεβείας ἦλθον, ὥστε ἐπιβουλεύσαντες ἀπέκτειναν Κρεσφόντην τὸν οἰκιστὴν μὲν τῆς πόλεως, κύριον δὲ τῆς χώρας, ἔκγονον δὲ Ἡρακλέους, αὐτῶν δὲ ἡγεμόνα γεγενημένον.*

partem vellent [106]), nisi luce clarius esset, Plutarcho quidem δῆμον ipsum Doriensium populum dici, qui hac ipsa significatione regibus opponatur [107]), apud Pausaniam vero idem vocabulum perioecos spectare, quorum opera hos ad potentiam suam augendam contra cives suos usos esse vidimus; ipse denique Pausanias adeo sibi non constat, ut in eodem libro, ubi Argivorum regum fortunam narrat, horum abolitionem populo tribuat, hoc est Doriensibus, quos ab initio libertatis et aequalitatis amantissimos fuisse praedicat [108]), Corinthiorum autem plebem, hoc est indigenas, ab iisdem Doriensibus victam esse tradat (cf. not. 78), neque in ipsa Spartanorum re publica describenda desunt, qui ad invidiam scilicet excitandam, velut Isocrates in Panathenaico, horum quoque dediticios δήμου vocabulo appellent, quos illi per vim et injuriam ad perioecorum condicionem detruserint, contraque ac in reliquis Doriensium civitatibus factum sit, in servitutem non minorem quam ipsa mancipia redegerint [109]).

---

106) Plut. V. Lycurg. c. 7: *ὥστε μὴ παθεῖν, ἃ Μεσσήνιοι καὶ Ἀργεῖοι τοὺς παρ᾽ αὐτοῖς βασιλεῖς ἔδρασαν μηδὲν ἐνδοῦναι μηδὲ χαλάσαι τῆς ἐξουσίας ἐπὶ τὸ δημοτικὸν ἐθελήσαντας*: cf. Plat. legg III, p 690 D.

107) Cf. Hoeck. Kreta T. III, p. 79: *auch bei den Doriern findet sich zuweilen der Ausdruck δᾶμος, vielleicht als beibehaltener Sprachgebrauch aus einer Zeit, wo noch nicht der Gegensotz besiegter Völker gegeben war; aber auf jeden Fall gehörten zu diesem δᾶμος nur Menschen dorischen Geschlechts*; adde Lachmann. p. 129 et 158 et Hesych. I, p. 884: *δαμώδεις οἱ ἐντελεῖς παρὰ Λάκωσι.*

108) Pausan. II. 19. 2: *Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων ἐς ἐλάχιστον προσήγαγον . . Μέλταν δὲ τὸν Λακήδεω τὸν ἀπόγονον Μήδωνος τοπαράπαν ἔπαυσεν ἀρχῆς καταγνοὺς ὁ δῆμος*; cf. Müller. Dor. II, p. 108.

109) Isocr. Panath. §. 178: *τὸν δὲ δῆμον περιοίκους ποιήσασθαι, καταδουλωσαμένους αὐτῶν τὰς ψυχὰς οὐδὲν ἧττον ἢ τὰς τῶν οἰκετῶν*: qua calumnia imponi sibi passus est etiam Leves-

Idem praeterea Spartanos certe maximam inter se aequalitatem instituisse memorat [110]), unde facillime intelligimus eandem, quae cum perioecis comparata durissimae oligarchiae speciem prae se ferret, inter ipsos cives, si a regibus discesseris, plenam et perfectam democratiam dici potuisse, neque in ullo ex iis locis, ubi δῆμος Doriensium ita commemoratur, ut ad perioecos referri nequeat, quod imprimis Plutarchum servasse videmus [111]), quidquam causae apparet, quapropter illam plebem alii potius populi parti quam regibus opponi dicamus; horum autem si quis et ipsos asseclas voluntatisque eorum propugnatores esse debuisse arguat, hos ipsos in perioecis quaerendos esse satis opinor demonstravimus, non in nescio qua nobilium factione, quales neque in ceteris civitatibus Doricis, neque Spartae ullos praeter unam regiam stirpem invenimus [112]), quodque nonnullis ex ipsa rei

---

quius études de l'hist. ancienne T. II, p. 293: *elle institua pour elle même l'égalité et jouit en particulier de la démocratie, mais elle obligea la faction abattue à s'établir dans la voisinage de la ville, et en fit des véritables esclaves;* non majore profecto jure quam quo Sanctocrucius metoecos ab Atheniensibus inique tractatos esse cavillatur: *citoyens par la nature et cessant de l'être par la loi;* cf. Lehrbuch §. 115, n. 4.

110) Ibidem: *ἀλλὰ παρὰ σφισιν αὐτοῖς ἰσονομίαν καταστῆσαι καὶ δημοκρατίαν τοιαύτην, οἵαν περ τοὺς μέλλοντας ἅπαντα τὸν χρόνον ὁμονοήσειν.*

111) Cf. imprimis c. 2: *ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης ἀνέσεως τοῦ μὲν δήμου θρασυνομένου, τῶν δ' ὕστερον βασιλέων τὰ μὲν ἀπεχθανομένων τῷ βιάζεσθαι τοὺς πολλούς, τὰ δὲ πρὸς χάριν ἢ δι' ἀσθένειαν ὑποφερομένων, ἀταξία καὶ ἀνομία κατέσχε τὴν Σπάρτην ἐπὶ πολὺν χρόνον*: ubi non perioecos sed Dorienses regibus opponi inde patet, quod remissio illa ab Euryponte orta Proclis et Eurysthenis instituta abjecisse dicitur, quos perioecis prae civibus favisse vidimus; eademque causa est c. 7, ubi Messeniorum reges, qui et ipsi initio rem publicam in perioecorum gratiam administrarant, *μηδὲν χαλάσαι ἐπὶ τὸ δημοτικὸν* voluisse legimus; cf. not. 106.

112) Bacchiadae enim, qui Corinthum usque ad Cypseli tyrannidem rexerunt (Her. V. 92), quamquam oligarchiae speciem gessisse dicuntur, a regia tamen Heraclidarum stirpe

natura prodire visum est, ut aliae familiae alias majorum claritate superarent, haud scio an in eo vivendi genere, quo Dorienses usque ad Peloponnesi occupationem usi erant, quum inter perpetua bella sedumque mutationes tantum quisque auctoritate valeret, quantum sua manu consiliove praestaret, familiarum discrimina, si quae olim exstiterint, jam dudum ante Lycurgum exaequari potius quam propagari consentaneum fuerit. Soli restant Aegidae, Therae posteri, qui geminorum regum tutor fuisse traditur [113]), quos etsi perperam existimarunt qui unam ex Spartanorum tribubus fuisse censuerunt [114]), tamen non omnes in Theram insulam secessisse, verum etiam post aliquot saecula magna inter ipsos Lacedaemonios auctoritate fuisse praeter Herodotum [115]) imprimis Pausanias testatur, qui Euryleontem, septimum a Thera, una cum duobus Spartanorum regibus exercitum

---

oriundi erant, nominisque mutatio eodem modo explicatur, quo alii Proclidarum conversionem in Eurypontidas explicant (Diodor. fgm. l. VII, p. 14 ed. Bipont.: *καὶ Βάκχις ὁμοίως τὸν ἴσον χρόνον, γενόμενος ἐπιφανέστατος τῶν πρὸ αὐτοῦ, διὸ καὶ ξυνέβη τοὺς μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντας οὐκέτι Ἡρακλείδας ἀλλὰ Βακχίδας προσαγορεύεσθαι*: cf. Pausan. III. 7. 1: *Εὐρυπῶντα δὲ τὸν Σόου φασὶν ἐς τοσοῦτον ἀφικέσθαι δόξης, ὡς καὶ τὴν οἰκίαν ταύτην Εὐρυπωντίδας ὄνομα ἀπ' αὐτοῦ λαβεῖν, Προκλείδας εἰς ἐκεῖνον καλουμένους*), unde facilis suspicio est, illic quoque regiam potestatem, quam Aletes priscis incolis retinendis firmasset (cf. not. 78), sicut Spartae sub Euryponte, in civiliorem formam sub Bacchide redactam esse, eo tantum discrimine, ut Corinthi mox simili modo, quo Athenis post Alcmaeonem archontem factum est, in totius gentis oligarchiam transiret, quod Spartae Lysander demum frustra tentasse dicitur; cf. Plut. V. Lysand. c. 24.

113) Herod. IV. 147 sqq.

114) Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 24, not. 16 sqq.

115) Herod. IV. 149: *ὁ δὲ παῖς, οὐ γὰρ ἔφη οἱ συμπλεύσεσθαι, τοιγαρῶν ἔφη αὐτὸν καταλείψειν ὄϊν ἐν λύκοισι· ἐπὶ τοῦ ἔπεος τούτου οὔνομα τῷ νεηνίσκῳ τούτῳ Οἰόλυκος ἐγένετο· Οἰολύκου δὲ γίνεται Αἰγεὺς, ἐπ' οὗ Αἰγεῖδαι καλεῦνται, φυλὴ μεγάλη ἐν Σπάρτῃ.*

contra Messenios duxisse narrat [116]); eosdem tamen, sive cum Doriensibus demum in Laconicam pervenerint, sive, quae aliorum suspicio est, jam ante horum adventum inter Achaeos consederint [117]), non ejusdem cum Spartanis stirpis sed e Boeotia oriundos fuisse nec nisi fortuitis atque externis causis cum illis coiisse constat, ac si vel maxime aliquae ipsorum in turbis de quibus agimus partes fuerunt, certe non alias ac reliqui populi fuisse inde apparet, quod Eurysthenes et Procles, quos alienis a populo suo animis fuisse vidimus, in hac ipsa re unanimem operam posuisse feruntur, ut Theram sub coloniae specie extorrem agerent [118]). Illud tantum concesserim, quo et Minyarum exemplum cum ipsa Aegidarum fortuna conjunctum apud Herodotum [119]) et Aristotelis testimonium superius not. 76 adhibitum conducunt, inter primorum temporum confusionem multos alienigenas in ipsam Spartanorum civitatem cooptatos esse, quos consentaneum sit, postquam Agis et Eurypon perioecis ad inferiorem condicionem redactis Spartanorum principatum restituerant, ab iis, qui natione et origine Dorienses essent, pro *νεοδαμώδεσιν* habitos pleno

---

116) Pausan IV. 7. 3: *Λακεδαιμονίοις δὲ ἡγεῖτο Πολύδωρος μὲν κατὰ τὸ κέρας τὸ ἀριστερὸν, Θεόπομπος δὲ ἐπὶ τῷ δεξιῷ, τὸ μέσον δὲ εἶχεν Εὐρυλέων, τὰ μὲν παρόντα Λακεδαιμόνιος, τὰ ἐξ ἀρχῆς δὲ ἀπὸ Κάδμου καὶ ἐκ Θηβῶν, Αἰγέως τοῦ Οἰολύκου τοῦ Θήρα τοῦ Αὐτεσίωνος ἀπόγονος πέμπτος.*

117) Cf. Müller. Orchom. p. 329 sqq. et Lachmann. spartan. Staatsv. p. 103 sqq. Cautius loquitur Boeckh. in Comm. acad. Berol. 1836, p. 43 sqq.

118) Pausan. III. 1. 6: *ὅμως ἐν κοινῷ Θήρᾳ τῷ Αὐτεσίωνος ἀδελφῷ τῆς μητρὸς σφῶν ὄντι Ἀργείας, ἐπιτροπεύσαντι δὲ καὶ αὐτῶν, συνήραντο ἐς ἀποικίαν.*

119) Herod. IV. 145: *δεξάμενοι δὲ τοὺς Μινύας γῆς τε μετέδοσαν καὶ ἐς φυλὰς διεδάσαντο.. χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διελθόντος αὐτίκα οἱ Μινύαι ἐπύβρισαν, τῆς τε βασιληΐης μεταιτέοντες καὶ ἄλλα ποιέοντες οὐχ ὅσια.*

atque optimo civitatis jure caruisse [120]), idque haud scio an Herodotus quoque sup. not. 1 significet, ubi Spartanos ante Lycurgum *ξείνοισι ἀπροςμίκτους* fuisse, hoc est priscos cives cum peregrinis illis difficulter coaluisse ait; neque Lycurgum horum immemorem mox videbimus; longius vero suspicando progredi in hoc argumento nolo, quia praeter unum illud sive Minyarum sive Tyrrhenorum exemplum, cui mox colonia deducenda remedium allatum est, nihil vestigii nedum testimonii exstat, quapropter illorum potius arrogantiae turbarum causas tribuamus, neque in ipsa regum populique altercatione ullae horum partes commemorantur, satisque habeo ex ipsa veterum memoria ea fundamenta collegisse, quibus jam immortale Lycurgi opus quasi denuo a nobis superstrui clareque intelligi possit, quomodo ille institutis ad ipsam rei praesentis necessitatem accommodatis ad tantam sapientiae et prudentiae civilis laudem pervenerit.

VI.

Tripertitum igitur, si recte in antecedentibus disputavimus, Lycurgi negotium erat, ut et regibus populum conciliaret, et perioecorum condicionem justis finibus describeret, et inter ipsos cives quidquid dissidii intercederet exaequaret; quorum omnium necessitas quum post Peloponnesi occupationem demum orta esset, finis qui-

120) Hanc certe Tyrrhenis, quos Minyarum in locum substituit, condicionem tribuit Plutarchus de virt. mull. T. VIII, p. 272: *οἱ δ' ἐς τὸν Ταίναρον κατάραντες ἐγένοντο χρήσιμοι Σπαρτιάταις περὶ τὸν εἱλωτικὸν πόλεμον, καὶ διὰ τοῦτο πολιτείας καὶ γάμων τυχόντες, οὐκ ἀξιούμενοι δ'ἀρχείων καὶ βουλῆς, ὑπόνοιαν ἔσχον ὡς ἐπὶ νεωτερισμῷ συνερχόμενοι καὶ διανοούμενοι τὰ καθεστῶτα κινεῖν* **: cf. Boeckh. l. c. p. 84.**

dem, quo omnia sua consilia dirigere debebat, is erat, ut eum statum, qui sub Heraclidarum reditum fuisset, quantum posset integrum restitueret; idem tamen quum tot tantisque exemplis turbatus et confusus esset, ut eum suis unius viribus stare amplius non posse appareret, maxima certe legislatoris prudentia in eo cernebatur, ut nova firmamenta inveniret, quibus sanitas et integritas restituta etiam in posterum servari et perpetua propagari posset. Atque in his primum locum ipso antiquitatis testimonio tenet senatus institutio, quem ita medium inter reges et populum interposuit, ut aggeris instar hostilium fluctuum concursum utrinque diremtum arceret summamque potestatem, de qua inter illos disceptatum fuerat, tanquam sequester in se potius reciperet [121]; cujus licet exemplum et ut ita dicam elementa nec ipse prorsus nova excogitasset, sed in Homerica civitate, sicut superius vidimus, et apud Cretenses, quo quasi meditandi causa ad priscam Doriensium rempublicam cognoscendam

---

121) Plat. legg. III, p. 691 E: *καὶ μετὰ τοῦτο ἤδη φύσις πως ἀνθρωπίνη μεμιγμένη θείᾳ τινὶ δυνάμει κατιδοῦσα ὑμῶν τὴν ἀρχὴν φλεγμαίνουσαν ἔτι μίγνυσι τὴν κατὰ γῆρας σώφρονα δύναμιν τῇ κατὰ γένος αὐθάδει ῥώμῃ, τὴν τῶν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι γερόντων ἰσόψηφον εἰς τὰ μέγιστα τῇ τῶν βασιλέων ποιήσασα δυνάμει:* **cf. Epist. VIII, p. 354 B:** *ὃς ἰδὼν τὸ τῶν οἰκείων γένος ἐν Ἄργει καὶ Μεσσήνῃ ἐκ βασιλέων εἰς τυράννων δύναμιν ἀφικομένους καὶ διαφθείραντας ἑαυτούς τε καὶ τὴν πόλιν ἑκάτερος ἑκατέραν, δείσας περὶ τῆς αὑτοῦ πόλεως ἅμα καὶ γένους, φάρμακον ἐπήνεγκε τὴν τῶν γερόντων ἀρχὴν,* **inque primis Plut. V. Lycurg. c. 8:** *πλειόνων δὲ καινοτομουμένων ὑπὸ τοῦ Λυκούργου, πρῶτον ἦν καὶ μέγιστον ἡ κατάστασις τῶν γερόντων . . αἰωρουμένη γὰρ ἡ πολιτεία καὶ ἀποκλίνουσα νῦν μὲν ὡς τοὺς βασιλεῖς ἐπὶ τυραννίδα, νῦν δὲ ὡς τὸ πλῆθος ἐπὶ δημοκρατίαν, οἷον ἕρμα τὴν τῶν γερόντων ἀρχὴν ἐν μέσῳ θεμένη καὶ ἰσορροπήσασα τὴν ἀσφαλεστάτην τάξιν ἔσχε καὶ κατάστασιν, ἀεὶ τῶν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι γερόντων τοῖς μὲν βασιλεῦσι προστιθεμένων, ὅσον ἀντιβῆναι πρὸς δημοκρατίαν, αὖθις δὲ ὑπὲρ τοῦ μὴ γενέσθαι τυραννίδα τὸν δῆμον ἀναρρωννύντων:* **adde V. Cleom. c. 10 et universam Justini laudem III. 2:** *populum in obsequia principum, principes ad justitiam imperiorum formavit.*

secesserat[122]), invenisset[123]), Homericorum tamen seniorum nulla unquam potestas sed ea tantum auctoritas erat, quae quamvis bonum regem coërceret, contra tyrannum, quocum Lycurgo rem fuisse vidimus, nihil valeret, neque apud Cretenses aut illud exstitit, quod Lycurgei senatus proprium erat, ut sexagenariis tantum aditus pateret, qui omni cupiditate liberi totum vitae usum ad publica commoda et communem civium salutem collaturi essent, aut is legendi modus erat, ut ii tantum constituerentur, quos universus populus inter ipsos aequales integerrimos atque honestissimos judicasset[124]); postremo Cretensium senatus, ex iis qui Cosmi fuissent compositus, originem pariter ac potestatem aristocraticam habuit, quae populari tantum licentiae Areopagi Attici instar opponeretur, Lycurgeus autem, qui potestate aristocraticus, origine popularis esset[125]), ab omni partium studio alienus ipsum illum concentum effecit, quo Sparta-

122) De consilio, quo Lycurgus Cretam profectus est, cf. Müller. Dor. T. I, p. 137 et Hocck. T. III, p. 12; de tempore autem legislationis, quae hoc iter secuta est, Clinton. Fast. Hell. T. I, p. 143 et Fischer. Zeittafeln p 37.

123) De Senatu Cretensium cf. Ephorus ap. Strab. X, p. 484: *ἄρχοντες δὲ δέκα αἱροῦνται, περὶ δὲ τῶν μεγίστων συμβούλους χρῶνται τοῖς γέρουσι καλουμένοις· καθίστανται δ' εἰς τοῦτο τὸ συνέδριον οἱ τῆς τῶν κοσμίων ἀρχῆς ἠξιωμένοι καὶ τὰ ἄλλα δόκιμοι κρινόμενοι*: pluraque apud Hoeckium T. III, p. 53 sqq. et Lehrbuch cit. §. 21.

124) Cf. Plut. V. Lycurg. c. 26 pluraque in Lehrbuch cit. §. 28, n. 16.

125) Isocr. Panath. §. 153: *καὶ τήν τε δημοκρατίαν καταστήσαντος παρ' αὐτοῖς τὴν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην . . καὶ τὰς ἀρχὰς οὐ κληρωτὰς ἀλλὰ αἱρετὰς ποιήσαντος καὶ τὴν τῶν γερόντων αἵρεσιν τῶν ἐπιστατούντων ἅπασι τοῖς πράγμασι μετὰ τοσαύτης σπουδῆς ποιεῖσθαι νομοθετήσαντος*: cf. Aristot. Politic. IV. 7. 5: *πολλοὶ γὰρ ἐγχειροῦσι λέγειν ὡς δημοκρατίας οὔσης διὰ τὸ δημοτικὰ πολλὰ τὴν τάξιν ἔχειν . . ἔτι τὸ τὰς μεγίστας ἀρχὰς τὴν μὲν αἱρεῖσθαι τὸν δῆμον, τῆς δὲ μετέχειν . . οἱ δ' ὀλιγαρχίαν διὰ τὸ πάσας αἱρετὰς εἶναι καὶ μηδεμίαν κληρωτὴν καὶ ὀλίγους εἶναι κυρίους θανάτου καὶ φυγῆς καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά.*

norum res publica, naturalis civitatis vicissitudinibus exemta, quantum in illo fuit, ad artificii perennitatem pervenit[126]. Neque in regum plebisque juribus stabiliendis naturali verecundiae adeo confisus est, ut quae semel concussa essent, externo adjumento in posterum carere posse existimaret; immo ne pacta quidem jurejurando confirmata, quibus etiam reliquae Doriensium civitates utriusque partis fines describere ac discordiam ex mutua arrogantia ortam componere studuerant, suffecisse, Argivorum et Messeniorum exempla docebant[127]; quos ne Spartani quoque secuti novis turbis implicacarentur, et illud instituit, ut, quibus ipse condicionibus concordiam inter reges populumque restitutam sanxisset, singulis mensibus jurejurando utrinque dato redintegrarentur[128], et ipsas foederis tabulas scriptas Delphicique oraculi approbatione confirmatas reliquit[129], ne, quum ipse ea, quae ex vetere usu et more majorum

126) Polyb. VI. 3. 7: *δῆλον γὰρ ὡς ἀρίστην ἡγητέον πολιτείαν τὴν ἐκ πάντων τῶν προειρημένων ἰδιωμάτων συνεστῶσαν· τούτου δὲ τοῦ μέρους οὐ λόγῳ μόνον ἀλλ᾽ ἔργῳ πεῖραν εἰλήφαμεν, Λυκούργου συστήσαντος πρώτου κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸ Λακεδαιμονίων πολίτευμα*: cf. Plat. legg. III, p. 701 E pluraque in Lehrbuch cit. §. 23, n. 11.

127) Cf. Plat. legg. III, p. 684 A (cf. Wachsmuth T. I, P. 1. p. 319) et p. 692 B: *οὐ γὰρ ἱκανῶς ἦσαν νομοθεσίας ἔμπειροι· σχεδὸν γὰρ οὐκ ἄν ποτ᾽ ᾠήθησαν ὅρκοις μετριάσαι ψυχὴν νέαν λαβοῦσαν ἀρχήν, ἐξ ἧς δυνατὸν ἦν τυραννίδα γενέσθαι.*

128) Cf. Isocr. Archid. §. 21: *ὑμεῖς μὲν οὖν μέχρι ταυτησὶ τῆς ἡμέρας ἐμμένετε ταῖς συνθήκαις καὶ τοῖς ὅρκοις, οὓς ἐποιήσασθε πρὸς τοὺς προγόνους τοὺς ἡμετέρους*, pluraque apud Xenoph. Rep. Lac. XV c. not. Haasii p. 257.

129) *Ῥήτρας*, cf. Lehrbuch §. 23, n. 16, neu quis scriptas miretur tam antiquo tempore, Plutarch adv. Colot. c. 17: *Λακεδαιμόνιοι τὸν περὶ Λυκούργου χρησμὸν ἐν ταῖς παλαιοτάταις ἀναγραφαῖς ἔχοντες.* Tres numero fuisse identidem Plutarchus tradit: idem tamen, si c. 6 et 13 comparaveris, ut minimum quatuor ipse agnoscit, nisi ita potius statueris, tabulas quidem foederis tres fuisse, his autem etiam plura inscripta esse, quam quae ille mutila

decerni oporteret, literis perscribi vetuisset[130]), de iis, quae turbata prisca consuetudine in disceptationem venerant, controversia amplius oriri posset. Et regibus quidem quantum hoc artificio ex antiquo jure servaverit, superius vidimus, populo autem id ipsum attribuit, quod quum boni justique reges sponte concessissent, ab aliis negatum ipsas illas turbas superbiaeque opprobria produxisse videtur, ut jam suo jure, quae a regibus et senatu ad universos pertinentia edicerentur, assensu suo comprobaret vel rejiceret[131]), nec dubitari potest, quin etiam singularia quaedam, quibus reges antea populum offendissent, his pactionibus composita certisque finibus ab illo descripta fuerint, quo ex genere illud imprimis interdixisse dicitur, ne saepius contra eosdem hostes expeditiones susciperent[132]), non, opinor, ea de causa, quam Plutarchus arguit, ne hostes diuturna vexatione usum aliquem bellicum nanciscerentur, sed ne ipsi reges per mili-

---

sane neque inter se cohaerentia tradidit. Gravius est quod etiam praecepta de vitae domesticae simplicitate ex iisdem affert, unde colligi possit etiam quae in more et consuetudine poni debuerint, perscripta esse; cf. de esu carn. II. 2: *διὰ τοῦτο ὁ θεῖος Λυκοῦργος ἐν ταῖς τρισὶ ῥήτραις τὸ ἀπὸ πρίονος καὶ πελέκεως γίνεσθαι τὰ θυρώματα τῶν οἰκιῶν καὶ τὰς ἐρέψεις, ἄλλο δ' ὄργανον μηδὲν προσφέρεσθαι*: at haud scio an hoc quoque regum causa institutum fuerit, qui majori luxuriae indulgere coepissent.

130) Plut. V. Lycurg. c. 13: *νόμους δὲ γεγραμμένους ὁ Λυκοῦργος οὐκ ἔθηκεν, ἀλλὰ μία τῶν καλουμένων ῥητρῶν ἐστὶν αὕτη*: cf. apophth. Lacc. T. VIII, p 222.

131) Plut. V. Lycurg. c. 6: *δάμῳ ἀνωγὰν εἶμεν καὶ κράτος*, quod tamen ne senatus potestati contrarium videatur, ipse mox explicat: *τοῦ δὲ πλήθους ἀθροισθέντος εἰπεῖν μὲν οὐδενὶ γνώμην τῶν ἄλλων ἐφεῖτο, τὴν δ' ὑπὸ τῶν γερόντων καὶ τῶν βασιλέων προτεθεῖσαν ἐπικρῖναι κύριος ἦν ὁ δῆμος*: cf. Aristot. Pol. IV. 11. 9.

132) Plut. V. Agesil. c. 26: *διὸ καὶ Λυκοῦργος ὁ παλαιὸς ἐν ταῖς καλουμέναις τρισὶ ῥήτραις ἀπεῖπε μὴ πολλάκις ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς στρατεύειν, ὅπως μὴ πολεμεῖν μανθάνωσιν*: cf. V. Lycurg. c 13 et Apophth. Lacc. p. 222.

taris obsequii occasionem potestate sua abuterentur et domestici juris vincula evitarent, id quod etiam primis regibus vitio datum esse legimus, quod belli duces quam reges esse maluerint[133]. Perioecos autem quod attinet, in eadem illa lege, qua populi jus firmatur, simul etiam certus locus populi concionibus prope ipsam urbem constituitur[134], quo solo artificio scite Clavierius intellexit provisum esse, ne reges populum sevocare perioecosve concionibus admiscere possent[135], quarum causa illi sedes suas et opera quotidiana vix relicturi erant[136], neque opus est ut in ea quaestione immoremur, quae usque ad recentissima tempora magnis utrinque studiis disceptata est[137], utrum licuerit illis eodem jure, quo militarium expeditionum participes erant, etiam conventibus interesse, qui de his ipsis communi Lacedaemoniorum nomine decernerent;

---

133) Plut. Apophth. Lacc. p. 232: *Πλείσταρχος Λεωνίδου πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα, διὰ τίνα αἰτίαν οὐκ ἀπὸ τῶν πρώτων βασιλέων προςαγορεύονται, ὅτι, ἔφη, ἐκεῖνοι μὲν ἄγειν ἢ βασιλεύειν ἔχρηζον, οἱ δ' ἐκείνων ὕστερον οὐδαμῶς.*

134) Plut. V. Lycurg. c. 6: *ὥρας ἐξ ὥρας ἀπελλάζειν μεταξὺ Βαβύκας τε καὶ Κνακίωνος.*

135) Clavier hist. d. prem. tems T. II, p. 167: *mais Lycurgue ayant ordonné que les lois proposées par le sénat et adoptées par le peuple assemblé entre le Babyce et le Cnacion, fussent observées dans toute la Laconie, les habitans des villes un peu éloignées, qui ne pouvoient pas se rendre à ces assemblées, se trouvoient réellement asservis au peuple de Sparte et des environs etc.*

136) Aristot. Pol. VI. 2. 1: *διὰ μὲν γὰρ τὸ μὴ πολλὴν οὐσίαν ἔχειν ἄσχολοι, ὥστε μὴ πολλάκις ἐκκλησιάζειν· διὰ δὲ τὸ μὴ ἔχειν τἀναγκαῖα πρὸς τοῖς ἔργοις διατρίβουσι καὶ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ἐπιθυμοῦσιν, ἀλλ' ἥδιον τὸ ἐργάζεσθαι τοῦ πολιτεύεσθαι καὶ ἄρχειν*: et §. 7: *ἔτι δὲ διὰ τὸ περὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ἄστυ κυλίεσθαι πᾶν τὸ τοιοῦτον γένος ῥᾳδίως ἐκκλησιάζει, οἱ δὲ γεωργοῦντες διὰ τὸ διεσπάρθαι κατὰ τὴν χώραν οὔτ' ἀπαντῶσιν οὔθ' ὁμοίως δέονται τῆς συνόδου ταύτης.*

137) Cf. Lehrbuch cit. §. 19, not. 2 et §. 25, not. 10, inque primis Schömann. de de eccles. Lacedd. p. 5 sqq. et antiqq. jur. publ. p. 113.

Lycurgus certe in his nihil ex antiquo illo *συντελείας* jure immutasse atque illud potius prospexisse videtur, ut et victus diversitate et agrorum situ modoque adeo a civibus distinguerentur, ut nec illi unquam ad municipum condicionem detrudi neque hi quamvis plures numero aut opulentia illos aequare aut inter se conspirare possent [138], sed suis quique finibus circumscripti humilique industriae dediti semper ejus juris memores manerent, quo Spartani domini eorum facti essent [139]. Cives denique quomodo agrorum distributione inter se aequaverit et ad priscas artes bellicas vitaeque genus militare revocaverit, quamquam et ipsum summae prudentiae erat, imperium iisdem artibus retineri quibus initio partum esset [140], tamen et alibi longius persecuti sumus, et ab hac nostra disputatione alienum est, quae de iis tantum agere instituit, quibus Lycurgus turbas quas invenerit componere earumque causis occurrere studuerit; quarum in numero si illud quoque discrimen haberi posse concessimus, quod inter cives recepticios et eos qui origine Dorienses essent intercederet, ea nos potius lex advertet, quae simul et ipsa artificii potius quam priscae consuetudinis speciem prae se fert, ut

---

138) Hinc apud Athen. XV. 15 *οἱ ἐκ τῆς ἀγωγῆς παῖδες* opponuntur *τοῖς ἀπὸ τῆς χώρας*, h. e. perioecis; cf. Schömann. antiqu. p. 114.

139) Isocr. Panath. §. 179: *ταῦτα δὲ πράξαντας τῆς χώρας αὐτοὺς μὲν λαβεῖν ὀλίγους ὄντας οὐ μόνον τὴν ἀρίστην, ἀλλὰ καὶ τοσαύτην ὅσην οὐδένες τῶν Ἑλλήνων ἔχουσι, τῷ δὲ πλήθει τηλικοῦτον ἀπονεῖμαι μέρος τῆς χειρίστης ὥστ' ἐπιπόνως ἐργαζομένους μόλις ἔχειν τὸ καθ' ἡμέραν· μετὰ δὲ ταῦτα διελόντας τὸ πλῆθος αὐτῶν ὡς οἷόν τ' ἦν εἰς ἐλαχίστους εἰς τόπους κατοικίσαι μικροὺς καὶ πολλοὺς κ. τ. λ.*: cf. sup. not. 81 et de ipsa agrorum distributione inter perioecos Plut. V. Lycurg. c. 8.

140) Sallust. Catilin. c. 2; cf. Krabinger ad Synes. de regno p. 235.

optima civitatis jura non ab origine sed ab ejus educationis victusque communione penderent, quam Spartanis peculiarem proposuisset [141]). Haec enim etsi posterius eam conversionem accepit, ut eos potius qui cives nati essent a mollitie et degeneratione deterrere, quam novis recipiendis viam munire videretur, tamen et posterius in Mothacibus certe etiam ad augendum civium numerum usurpata est, et ipsum legislatorem huc spectasse vel *ξένων* vocabulum declarat, quibus, si reipublicae instituta exsequerentur, pares cum reliquis partes destinasse dicitur [142]), neque aliorsum refero civium distributiones, quas quum pariter atque senatorum institutionem ab ipso Herodotus repetat [143]), ideo tantum novas fecisse videtur, ut omnes arctissime inter se coalescerent neu antiquarum tribuum gentiumque recordatio pristini discriminis memoriam propagaret [144]).

---

141) Cf. de Homoeis p. 10 sq. et Lehrbuch cit. §. 25 extr.

142) Plut. Institt. Lacc. T. VIII, p. 252: *ὅτι καὶ τῶν ξένων ὃς ἂν ὑπομείνῃ ταύτην τὴν ἄσκησιν, τῆς πολιτείας κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Λυκούργου μετεῖχε*: cf. sup. not. 87.

143) Herod. I. 65: *μετὰ δὲ τὰ ἐς πόλεμον ἔχοντα, ἐνωμοτίας καὶ τριηκάδας καὶ συσσίτια, πρός τε τούτοισι τοὺς ἐφόρους καὶ γέροντας ἔστησε Λυκοῦργος*: quae quominus ad solum bellum restringamus, non syssitiorum tantum verum etiam triacadum nomen efficit, quas easdem cum gentibus fuisse constat (Lachmann. p. 159; Schömann. de eccl. p. 10; Müller. Dor. T. II, p. 82), quoque certius est omnem Spartanorum vitam ad militarem usum descriptam fuisse, eo tutius etiam militares distributiones ad totam rempublicam revocabimus, unde etiam lucem accipit Plut. V. Lycurg. c. 23.

144) Cf. Aristot. Politic. VI. 2. 11: *φυλαί τε γὰρ ἕτεραι ποιητέαι πλείους καὶ φρατρίαι . . ὅπως ἂν ὅτι μάλιστα ἀναμιχθῶσι πάντες ἀλλήλοις, οἱ δὲ ξυνήθειαι διαζευχθῶσιν αἱ πρότερον*: quae quum ita sint, haud scio an illa quoque apud Plutarch. V. Lycurg. c. 6: *φυλάς τε φυλάξαντα καὶ ὠβὰς ὠβάξαντα τριάκοντα*, ad novarum tribuum et curiarum institutionem referri debeant; tribus certe Spartanorum a certis locis appellatas a priscis quae toti genti communes essent prorsus diversas fuisse constat: cf. Lehrbuch §. 24, not. 17.

Sed in his, ne ultra propositos fines rapiamur, consistendum est, neque quidquam restat, nisi ut de iis agamus, quae praeterea ad concelebranda Augustissimi Principis natalitia ab Academiae nostrae pietate constituta sunt. Quanquam ad eam quaestionem, quae proximo anno commilitonibus in hujus diei honorem solvenda proposita erat:

> ut collectis omnibus Homeri locis, qui ad aedium privatarum partes spectare viderentur, quum universa harum constructio tum imprimis Ulyxeae domus forma ita describeretur, ut et diversae eruditorum de hoc argumento sententiae quantum fieri posset componerentur et illius aetatis discrimen a posteriorum temporum aedificiis appareret,

nemo respondit et spes tantum relicta est fore, ut repetita saltem eorum studia in se convertat, qui nihil a se alienum putent, quod ad totius philologiae fontem Homerum pertineat; ne tamen iis quoque, qui in altera antiquitatis parte Latina operam suam ponere maluerint, argumentum desit, novam insuper hanc quaestionem in sequentem annum propono:

> Quoniam Hieronymus in interpretatione chronici Eusebiani multa de suo addidit, quae ad illustrissimorum scriptorum poetarumque Romanorum aetates describendas pertineant, de horum additamentorum fontibus et auctoritate quantum fieri poterit accuratissime agatur singulisque cum aliis veterum narrationibus et virorum doctorum disputationibus collatis universi generis fides et pretium constituatur;

ipsum denique diem auspicatissimum quia hoc quoque anno vir illustrissimus et clarissimus, collega conjunctissimus,

FRIDERICUS REHM,

PHIL. D. HIST. P. P. O.

oratione in auditorio majori habenda illustrandum recepit, hujus sacri ceremoniis ut frequentes adesse, oratorem publice constitutum audire, bonaque vota concipienti favere velint *magnificus Academiae Prorector, Professores omnium ordinum, summe venerabiles, illustres et consultissimi, experientissimi, excellentissimi, quotquot praeterea in quocunque honoris ac dignitatis gradu constituti bene Academiae cupiunt et bonis artibus favent, postremo juvenes disciplinae nostrae traditi ornatissimi atque suavissimi,* ea qua par est observantia oro rogoque.

Marburgi die XX. m. Julii MDCCCXL.